

Beleidsprogramma Biodiversiteit 2008 – 2011

Biodiversiteit werkt: Voor mensen, voor natuur, voor altijd

Eindrapportage

29 mei 2012

Inhoudsopgave

Samenvatting

1. Inleiding

- 1.1 Biodiversiteit
- 1.2 Beleidsprogramma Biodiversiteit 2008 – 2011
- 1.3 Uitvoeringsprogramma
- 1.4 Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen en Coalitie 2012
- 1.5 Leeswijzer

2. Relevante actuele beleidsontwikkelingen voor biodiversiteit

- 2.1 Inleiding
- 2.2 Internationale beleidsontwikkelingen
- 2.3 Nationale beleidsontwikkelingen

3. Resultaten Beleidsprogramma

- 3.1. Prioritaire thema's
  - 3.1.1 Handelsketens en biodiversiteit
  - 3.1.2 Betalen voor Biodiversiteit
  - 3.1.3 Biodiversiteit werkt
  - 3.1.4 Ecologische netwerken
  - 3.1.5 Mariene biodiversiteit en duurzame visserij
- 3.2. Ondersteunende thema's
  - 3.2.1 Nieuwe coalities
  - 3.2.2 Communicatie & educatie
  - 3.2.3 Kennisontwikkeling

4. Financiën

Tabel

Overzicht acties Uitvoeringsprogramma Biodiversiteit 2008 – 2011

Bijlage

Relevante actuele beleidsontwikkelingen voor biodiversiteit

Samenvatting

Het Beleidsprogramma *Biodiversiteit Werkt* is opgesteld met als doel de aantasting van biodiversiteit te stoppen en het duurzaam gebruik van biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen te bevorderen. Met dit programma werd invulling gegeven aan de bepalingen van het Verdrag inzake Biodiversiteit en aan de EU-doelstellingen met betrekking tot het terugdringen van het verlies aan biodiversiteit. Het programma beoogde de coherentie en focus van lopende (beleids)activiteiten voor biodiversiteit te verscherpen door het stellen van prioriteiten en de maatschappelijke betrokkenheid te versterken.

In het bijbehorende Uitvoeringsprogramma (UP) zijn activiteiten en projecten benoemd, die gedurende de looptijd van het programma (2008 – 2011) tot uitvoering moesten komen. Deze acties (in totaal 137) zijn onderverdeeld naar de 5 inhoudelijke en 3 ondersteunende thema's uit het Beleidsprogramma.

Het overgrote deel van de activiteiten uit het UP (ca. 90%) is in uitvoering genomen. Ca. 60% ervan is definitief afgerond; deels betreft dit ook activiteiten van meer structurele aard. De overige gestarte activiteiten wordt deels (ca. 16%) in 2012 afgerond; een ander deel (ca. 14%) in volgende jaren. De resterende ca. 10% van de activiteiten uit het UP is om uiteenlopende redenen niet gestart of voortijdig beëindigd.

Resultaten

De centrale doelstelling van het thema Handelsketens en Biodiversiteit luidde dat op termijn alle grondstoffen uit natuurlijke hulpbronnen of uit de natuur die we in Nederland gebruiken – of deze nu in Nederland of in het buitenland worden betrokken – duurzaam zijn geproduceerd. Binnen deze prioriteit waren behoud en duurzaam gebruik van ecosysteemfuncties en biodiversiteit belangrijke factoren. Nadruk lag op de verduurzaming van handelsketens voor hout, palmolie, soja en veen, waarbij biodiversiteit als integraal onderdeel werd meegenomen. Dit heeft er bijvoorbeeld toe geleid dat sectoren die in Nederland palmolie importeren en verwerken, zich via een gezamenlijk manifest hebben vastgelegd op het doel dat eind 2015 alle voor de Nederlandse voedingsmiddelenmarkt bestemde palmolie duurzaam is. In 2011 bedroeg dit aandeel 21%. Het marktaandeel van gecertificeerd timmerhout is de afgelopen jaren fors toegenomen ten opzichte van 2005.

De centrale doelstelling van het thema Betalen voor biodiversiteit was het zichtbaar maken van de waarde die biodiversiteit heeft voor economische productieprocessen en maatschappelijke behoeften en de kosten van het gebruik van biodiversiteit te internaliseren waardoor er vraag en aanbod van ecosysteemgoederen en –diensten wordt gecreëerd en hiervoor economische instrumenten ontwikkelen. Activiteiten binnen dit thema zijn er onder meer op gericht geweest het beslag op biodiversiteit te compenseren, zodat er geen netto verlies van biodiversiteit hoeft plaats te vinden (No Net Loss principe). Dit principe is ook onderdeel van de nieuwe EU-biodiversiteitstrategie en opgenomen in performance standard van IFC (onderdeel Wereldbank). Het internationale Business and Biodiversity Offset Program (BBOP) komt in 2012 met richtlijnen en standaarden voor verantwoorde biodiversiteitscompensatie, met als doel te komen tot No Net Loss. Deelnemers aan de No Net Loss initiatief streven ernaar om op den duur biodiversiteitsneutraal te gaan opereren. De voor dit thema belangrijke studie *The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB)* levert nationaal en internationaal een belangrijke bijdrage aan de vergroting van de kennis over en bewustzijn van het economische belang en de waarde van biodiversiteit en ecosysteemdiensten. Daarmee creëert de studie ook draagvlak voor aanpassingen in beleid om die waarde te integreren in beleids- en investeringsbeslissingen van overheden en bedrijven.

De centrale doelstelling van het thema 'Biodiversiteit werkt' was het veiligstellen van veerkrachtige en gezonde ecosystemen buiten de beschermde gebieden, zodanig dat de capaciteit om diensten te leveren duurzaam wordt gewaarborgd. Langs de sporen van kennisvermeerdering en pilotprojecten wordt hieraan uitvoering gegeven. Onderwerpen zijn

onder andere het actief en duurzaam benutten van ecosystemendiensten, biologische bodemkwaliteit en duurzaam bodemgebruik in de landbouwsector (Functionele agrobiodiversiteit). In dat kader zijn bijvoorbeeld meer dan 500 km zogenaamde functionele akkerranden (FAB) gerealiseerd, die niet alleen bijdragen aan verduurzaming van de bedrijfsvoering en verbetering van de milieukwaliteit, maar ook aan de landschappelijke kwaliteit en recreatie. Ook de recentelijk aan de Tweede Kamer aangeboden publicatie *Ondernemen met landschapsdiensten* is één van de eindproducten van dit thema. Om beter zicht te krijgen op het functioneren van ecosystemen heeft het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) een eerste aanzet gedaan in de publicatie "Wat natuur de mens biedt" om tot een Nederlandse *Ecosystem Assessment te komen*. Hierin staat een globale beschrijving van de huidige situatie rond duurzaam gebruik en de potenties van ecosystemen. De resultaten zijn verwerkt als één van de kijkrichtingen (functionele natuur) in de Natuurverkenning 2011. Het door burgers en bedrijven gezamenlijk op laten stellen van Biodiversiteitsactieplannen is een succesvol concept gebleken om "bottom-up" aan het versterken van de biodiversiteit en leefbaarheid in gebieden te werken. De ervaringen zijn begin 2012 in een handreiking voor Biodiversiteitsactieplannen bij elkaar gebracht.

De centrale doelstelling van het thema Ecologische netwerken was het hoofd te bieden aan de aantasting en versnippering van leefgebieden van soorten, zowel in Nederland als in internationaal verband. Binnen Nederland lag het accent op het verbeteren van beheer en samenhang van natuurgebieden, op het bevorderen van milieu- en waterkwaliteit, op het inzetten van actief soortenbeschermingsbeleid en op het anticiperen op klimaatveranderingen. Het verbeteren van beheer en samenhang is gebeurd door de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en het aanwijzen van Natura2000-gebieden (die vrijwel allen binnen de EHS zijn gelegen).

De centrale doelstelling van het thema Mariene biodiversiteit en duurzame visserij was behoud, herstel en duurzaam gebruik van mariene hulpbronnen overeenkomstig internationale normen. De strijd tegen overbevissing en bedreiging van kwetsbare soorten en onderwaterbodems is een aanzienlijke opgave. Daarbij wordt een aantal accenten onderscheiden zoals de verduurzaming van de visserij voor zover gerelateerd aan biodiversiteit. Naast innovatie wordt gebruik gemaakt van verscherping van de controle door middel van bestaande kaders. In 2009 heeft het kabinet een Visie opgesteld op de herziening van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GBV) in 2012. Het gedachtegoed wordt uitgedragen in bilaterale en multilaterale overleggen met EU en Noordzee landen. Er is onderzoek uitgezet naar de aard en omvang van discards (ongewenste bijvangsten en mogelijke maatregelen ter voorkoming ervan. Een mogelijk discards-verbod zal bij de herziening van het GBV in 2012 aan de orde komen. Via het Europese Visserij Fonds heeft Nederland jaarlijks (tot 2013) ongeveer 13 miljoen euro beschikbaar gesteld voor innovatie en verduurzaming.

De Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen had als taak voorstellen te doen voor strategisch beleid op de langere termijn. De Taskforce, onder voorzitterschap van Hans Alders, heeft op 13 december 2011 haar eindadvies uitgebracht. In dit advies pleit de Taskforce voor een omslag naar een economie die gebaseerd is op de draagkracht van de aarde. Daartoe moet in 2020 het biodiversiteitsverlies tot staan zijn gebracht en in 2030 onze ecologische voetafdruk zijn gehalveerd. Mede naar aanleiding van het advies van de Taskforce is eind 2011 een Green Deal getekend voor de oprichting van een publiekprivaat samenwerkingsverband tussen overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties, onder de naam Platform Biodiversiteit, Ecosystemen en Economie.

De Coalitie Biodiversiteit 2010 is, net als de Taskforce, ingesteld om de maatschappelijke betrokkenheid bij biodiversiteit te versterken. Dit landelijke platform onder leiding van Onno Hoes, waar meer dan 200 organisaties zich bij hebben aangesloten, had als voornaamste doel het gezamenlijk vormgeven van het Internationale Jaar Biodiversiteit 2010. Naast het organiseren van de Wereldbiodiversiteitsdagen stimuleerde de Coalitie initiatieven op gebied van communicatie en bewustwording.

Het Beleidsprogramma Biodiversiteit had gedurende de looptijd de beschikking over een budget van 6,75 miljoen euro. Dit werd beschikbaar gesteld door de Ministeries van EL&I, IenM en BuZa, allen 2,25 miljoen. Deze middelen waren aanvullend op de gelden die genoemde ministeries hadden gereserveerd voor de uitvoering van respectievelijk het natuurbeleid, het milieubeleid en het beleid voor ontwikkelingssamenwerking. De programmagelden zijn, naast ondersteuning van de Coalitie 2010 en Taskforce, met name ingezet voor bijdragen aan strategische studies en aan ontwikkeling van nationale en internationale pilots. Volgens de financiële eindrapportage van Agentschap NL was het totale beschikbare budget per 31-12-2011 gecommiteerd.

1. Inleiding

1.1 Biodiversiteit

De biodiversiteit is de afgelopen decennia sterk afgenomen, zowel op mondiaal als op Europees schaalniveau. Deze afname betreft niet alleen het verlies aan soorten, ook ecosysteemdiensten zijn verloren gegaan. De Europese doelstellingen om in 2010 de achteruitgang in biodiversiteitsverlies tot stilstand te hebben gebracht, zijn niet gehaald. Drijvende krachten zijn de mondiale bevolkings- en welvaartsgroei.

Een belangrijke oorzaak van het verlies van biodiversiteit is het publiek karakter van biodiversiteit. In veel gevallen geldt: iedereen kan er bij, en het is gratis. Maatschappelijke kosten worden niet meegenomen in de prijzen van producten die ten koste van de biodiversiteit zijn geproduceerd. Dit leidt tot overmatig gebruik van biodiversiteit en onvoldoende investeringen in het behoud daarvan. Het gevolg is dat ecosystemen en de diensten die zij leveren achteruitgaan. Dit heeft grote gevolgen voor mensen die er direct van afhankelijk zijn, maar uiteindelijk raakt het iedereen.

Wereldwijd groeit het besef dat biodiversiteit een prominente plaats moet krijgen in economische afwegingen, zowel publiek als privaat, lokaal, nationaal en internationaal.

In Nederland is het tempo van afname van biodiversiteit verminderd, maar nog niet gestopt. Er is in ons land al veel verloren gegaan. Daar tegenover staat een groot aantal voorbeelden van succesvolle natuurontwikkeling en natuurherstel in het kader van de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur. In het agrarische gebied en in het verstedelijkte gebied neemt de biodiversiteit nog steeds af, al zijn ook hier successen aan te wijzen door de gerichte maatregelen van bijvoorbeeld agrarische natuurverenigingen en van een aantal gemeenten.

Het kabinet heeft in het Beleidsprogramma Biodiversiteit 2008 – 2011 beleid geformuleerd om de aantasting van biodiversiteit aan te pakken en duurzaam gebruik van biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen te bevorderen. Hiermede werd tevens invulling gegeven aan de EU-doelstellingen met betrekking tot het terugdringen van het verlies aan biodiversiteit.

Het Beleidsprogramma Biodiversiteit 2008 – 2011 kende 2 hoofddoelstellingen:

1. De coherentie en focus van lopende beleidsactiviteiten voor biodiversiteit te verscherpen door het stellen van prioriteiten
2. De maatschappelijke betrokkenheid voor behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen te versterken.

In deze Eindrapportage worden de resultaten van het Beleidsprogramma gepresenteerd.

1.2 Beleidsprogramma Biodiversiteit 2008 - 2011

Het *Beleidsprogramma Biodiversiteit (BB) Biodiversiteit werkt: voor mensen, voor natuur, voor altijd* is op 14 maart 2008 aan de Tweede Kamer aangeboden door de ministers van LNV (coördinerend), OS en VROM, mede namens de ministers van EZ en OCW en de staatssecretarissen van Defensie en VW. Het BB kende een looptijd van 4 jaar (2008-2011).

Het BB was deels een opvolging van het *Beleidsprogramma Biodiversiteit Internationaal (BBI) 2002 – 2006*, het eerste rijksoverheidsprogramma voor internationale biodiversiteit. Het BBI werd in 2006 geëvalueerd.

Na ommekomst van het BBI is eerst gewerkt aan een BBI-2 (internationaal) en een BBN (nationaal) met een beperkt aantal strategische lijnen en prioriteiten die een toegevoegde waarde ten opzichte van het lopende biodiversiteitsbeleid zouden moeten hebben. Toen

bleek dat er veel overlap zat tussen de prioriteiten van internationaal en nationaal, is vervolgens een integraal plan opgesteld, het Beleidsprogramma Biodiversiteit 2008 – 2011.

De verscherpte prioriteitstelling had zowel betrekking op het beleid gericht op Nederland als het beleid gericht op het buitenland. Er waren in het beleidsprogramma 5 inhoudelijke prioriteiten benoemd. Dit betroffen: 1. Handelsketens en biodiversiteit 2. Betalen voor biodiversiteit 3. Biodiversiteit werkt 4. Ecologische netwerken 5. Mariene biodiversiteit. Daarnaast waren er 3 ondersteunende prioriteiten onderscheiden te weten a. Nieuwe coalities b. Communicatie en c. Kennis(ontwikkeling).

1.3 Uitvoeringsprogramma

Het Uitvoeringsprogramma (UP) van het BB is opgesteld als reactie van het kabinet op de motie Polderman, Jacobi & Ouwehand (TK 2008-2009, 26407, nr. 32) waarin de regering verzocht werd om "een vervolgnote/actieprogramma te schrijven met daarin heldere afrekenbare doelstellingen met deadlines, te nemen maatregelen en een overzicht van de daarvoor beschikbare financiën".

In het UP 2008 – 2011 werd per prioriteit (thema) aangegeven wat de centrale doelstelling is en hoe het kabinet deze doelstelling wil realiseren. Daartoe waren in het UP 137 acties (= activiteiten en projecten) opgenomen die gedurende de looptijd van het programma tot uitvoering moeten komen. Ook bevatte het UP een indicatie van de beschikbare financiën.

De acties in het UP waren onderverdeeld naar de inhoudelijke en ondersteunende thema's uit het Beleidsprogramma.

De acties in het UP kenden een grote mate van diversiteit, zelfs binnen 1 thema. Er kan grofweg de volgende 2-deling worden gemaakt:

1. Acties in de fase van beleidsimplementatie. Dit soort acties was vooral te vinden in de thema's Ecologische netwerken en Mariene Biodiversiteit en Visserij. Het betreft o.a. maatregelen in het kader van Ecologische Hoofdstructuur (EHS), Natura2000 en Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GVB).
2. Acties in de fase van beleidsontwikkeling. Deze acties hadden een strategisch karakter en waren gericht op veranderingen op de meer lange termijn (transitie). Dit type acties kwamen vooral voor in de thema's Biodiversiteit werkt en Betalen voor biodiversiteit. Een aantal acties uit het thema Handelsketens en Biodiversiteit was gericht op verduurzaming van geïmporteerde producten.

1.4 Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen en Coalitie 2010

De instelling van de Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen was een uitvloeisel van het Beleidsprogramma, thema Nieuwe Coalities. De Taskforce is op 15 april 2009 door het kabinet ingesteld met als taak "de Minister van LNV, de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking voorstellen te doen over de uitvoering van het beleid inzake het behoud en het duurzaam gebruik van biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen, op de langere termijn, zoals neergelegd in het Beleidsprogramma Biodiversiteit"¹. Eind 2011 heeft de Taskforce haar eindadvies gepresenteerd onder de titel *Groene groei: Investeren in biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen*. Het kabinet heeft het advies begin 2012 aangeboden aan Tweede en Eerste Kamer, voorzien van een eerste appreciatie. De Beleidsbrief over de Strategische

---

¹ Instellingsbeschikking en samenstelling Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen (Staatscourant 2009 nr. 86, 12 mei 2009)

Agenda Biodiversiteit bevat tevens een uitvoerige reactie op het eindadvies van de Taskforce.

Ook voor de Coalitie 2010 gold dat zij een onderdeel is van het Beleidsprogramma, maar met grote mate van zelfstandigheid heeft gefunctioneerd. Belangrijkste taken waren de organisatie van de Wereldbiodiversiteitsdagen en het stimuleren van initiatieven op gebied van biodiversiteitcommunicatie en -bewustwording.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 worden de relevante beleidsontwikkelingen vermeld, die gedurende de looptijd van het beleidsprogramma hebben plaatsgehad, zowel internationaal als nationaal. Hoofdstuk 3 bevat een beschrijving van de belangrijkste resultaten die zijn geboekt, uitgesplitst naar de inhoudelijke en ondersteunende thema's van het programma. In dit hoofdstuk worden ook de resultaten van Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen en de Coalitie 2010 vermeld².

In hoofdstuk 4 wordt een korte verantwoording afgelegd van het aan het programma beschikbare gestelde budget.

Behalve deze eindrapportage zijn een resultatenbrochure opgesteld en is een bijbehorende USB-stick gemaakt met daarop alle rapporten die als uitvloeisel van het beleidsprogramma zijn vervaardigd. De resultatenbrochure en de USB-stick zijn verkrijgbaar bij Agentschap NL. Ook wordt alle informatie beschikbaar gesteld op www.biodiversiteit.nl.

---

² Voor een overzicht van de resultaten van alle activiteiten uit het UP 2008 – 2011: Zie bijlage 1.

2. Relevante actuele beleidsontwikkelingen voor biodiversiteit

2.1 Inleiding

Het onderwerp Biodiversiteit heeft raakvlakken met vele beleidsdossiers, zowel nationaal als internationaal. Gedurende de looptijd van het Beleidsprogramma heeft zich een aantal ontwikkelingen voorgedaan, die van directe (en soms indirecte) invloed zijn geweest op de betreffende dossiers en op de uitvoering van het beleidsprogramma zelf. In de bijlage wordt een overzicht gegeven van relevante beleidsontwikkelingen. De belangrijkste daarvan worden hieronder kort uiteengezet, inclusief de inzet van het kabinet.

2.2 Internationaal

In de 10^e Conferentie van Partijen (COP10, Nagoya oktober 2010) bij het Verdrag inzake Biologische Diversiteit (CBD) is afgesproken dat alle partijen de noodzakelijke acties in gang zetten om het verlies aan biodiversiteit volledig stop te zetten en te bewerkstelligen dat in 2020 alle ecosystemen weer veerkrachtig zijn. de 11^e Conferentie van Partijen (COP11) in 2012 zullen nadere afspraken worden gemaakt over de financiering van dit beleid, inclusief nieuwe innovatieve financieringsvormen waarin het bedrijfsleven een rol kan spelen.

Om invulling te geven aan de EU-doelstelling en de CBD-afspraken heeft de Europese Commissie op 3 mei 2011 haar nieuwe Biodiversiteitstrategie voor de periode tot 2020 gepubliceerd onder de titel: "*Onze levensverzekering, ons natuurlijk kapitaal: Een EU-biodiversiteitstrategie voor 2020*". Op 21 juni 2011 heeft de Europese Milieuraad hiermee ingestemd en aangegeven dat de Strategie een sleutelinstrument is om het EU-hoofddoelen voor 2020 te bereiken. De 2020-doelstelling luidt thans:

Stopzetting van het verlies aan biodiversiteit en ecosysteemdiensten binnen de EU in 2020, en herstel ervan voor zover mogelijk, alsmede versterking van de EU bijdrage aan het tegengaan van het mondiale verlies aan biodiversiteit.

In april 2012 is het *Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services* (IPBES) ingesteld, teneinde meer aandacht en kennis te genereren voor en over biodiversiteit en inzicht in de onderlinge afhankelijkheid van landen. Dit intergouvernementeel VN-panel zal voor het mondiale biodiversiteitsterrein een gezaghebbende rol kunnen gaan vervullen in de *policy-science interface*. Het kabinet is van meet af aan voorstander geweest van het IPBES.

Op 29 juni 2011 heeft de Europese Commissie haar voorstel voor het Meerjarig Financieel Kader 2014-2020 (voorheen Financiële Perspectieven) gepresenteerd. De Commissie stelt daarin een stevige hervorming en vergroening van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) voor, waarbij de twee-pijlerstructuur blijft behouden. Ook stelt de Commissie een (beperkte) herverdeling van de directe betalingen tussen lidstaten voor. Het GLB-budget blijft nominaal constant, conform de wens van het kabinet.

Het kabinet is ervan overtuigd dat het GLB een sterke bijdrage kán en móet leveren aan de EU 2020 strategie via 'groene groei' en onderschrijft daarom met nadruk de ambitie van de Commissie hiervoor.

In 2009 is (deel 1 van) de studie *The Economics of Ecosystems and Biodiversity* (TEEB) verschenen, getiteld '*TEEB for National and International Policy Makers*'.

De hoofdboodschap van TEEB luidt dat niet alleen het voortbestaan van soorten en ecosystemen onder druk staat, maar ook de ecosysteemdiensten. Omdat voor deze publieke

diensten in het economisch verkeer geen waarde wordt toegekend komen ecosystemen steeds verder onder druk te staan.
Het kabinet onderschrijft het belang van de TEEB-studie en heeft deze medegefinancierd.

Van 20 tot 22 juni 2012 staat de conferentie van regeringsleiders over duurzame ontwikkeling (UNCSD, ofwel Rio+20) gepland in Rio de Janeiro. De UNCSD is een vervolg op de UNCED (1992) en de WSSD (2002). Duurzame ontwikkeling is een onderwerp waar Nederland de nodige expertise over heeft en beleidsmatig veel aandacht aan besteedt.

2.3 Nationaal

In het najaar van 2011 (3 oktober en 13 december) zijn in totaal 70 (59 resp. 11) Green Deals gesloten met private partijen en medeoverheden, gericht op duurzaam omgaan met biodiversiteit in combinatie met het investeren in economische groei.

Met Green deals wil het kabinet duurzaamheid een integraal onderdeel laten zijn van de concurrentiekracht laten zijn van bedrijven. Dit kan o.a. bereikt worden door het wegnemen van de belemmeringen voor groene groei in wet- en regelgeving, door procesondersteuning of door inzet van onderzoeksmiddelen.

Met het uitbrengen van de Duurzaamheidsagenda wil het kabinet het bedrijfsleven ondersteunen en faciliteren in de transitie naar duurzaamheid en tevens zelf gericht investeren in duurzaamheid door alle departementen een bijdrage te laten leveren aan de duurzaamheidsagenda. In de agenda wordt de kabinetsbrede visie op duurzaamheid, de ambities en de samenhang tussen de departementale initiatieven beschreven. De drieslag "people, planet, profit" vormt de basis voor dit beleidsdocument.

In 2010 lanceerde het Initiatief Duurzame Handel (IDH) het Actieplan Duurzame Handel 2011 – 2015, een gezamenlijk investeringsplan van meer dan 80 bedrijven NGO's en overheden in duurzame handel dat samen met Unilever, Ahold en WWF werd gepresenteerd. Het plan formuleert concrete meetbare ambities en voert grootschalige programma's uit voor verduurzaming van hout, soja, thee, cacao, katoen, natuursteen, toerisme, kweekvis, elektronica, specerijen en palmolie.

Het kabinet heeft in februari 2011 de Bedrijfslevenbrief '*Naar de top, het bedrijvenbeleid in actie*' aan de Tweede Kamer aangeboden. Deze brief beschrijft de ondersteuning van het Rijk aan negen Topsectoren: tuinbouw, voedsel, water, chemie, energie, life sciences, industrie, logistiek, creatieve industrie. De Bedrijfslevenbrief vermeldt dat overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen per topsector zullen inventariseren hoe verdere verduurzaming kan worden bereikt, waarbij deze gebruik kunnen maken van de bevindingen van de Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen.

Het kabinet heeft in de zomer van 2011 de Grondstoffennotitie aan de Tweede Kamer aangeboden. In deze notitie wordt in kaart gebracht wat er voor Nederland en Europa nodig is om te komen tot een nationaal grondstoffenbeleid. Aanleiding voor de notitie zijn de mondiale veranderingen op gebied van grondstoffenwinning en -verbruik.

Naar aanleiding van de Focusbrief heeft de Tweede Kamer verzocht om een gezamenlijke Nederlandse inzet ten behoeve van duurzame lokale ontwikkeling en een aantal pilots op dat terrein en vergroening van het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid (motie Thieme).

3. Resultaten Beleidsprogramma

Dit hoofdstuk bevat een beschrijving van de belangrijkste resultaten die met de implementatie van het Beleidsprogramma Biodiversiteit zijn geboekt, uitgesplitst naar de inhoudelijke en ondersteunende thema's van het Beleidsprogramma (inclusief Uitvoeringsprogramma) 2008 -2011. In dit hoofdstuk worden ook de resultaten van Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen en de Coalitie 2010 vermeld.

Van belang is te vermelden dat de verschillende thema's niet in dezelfde fase van de beleidscyclus zitten. Ook bevat het Uitvoeringsprogramma activiteiten die een structureel karakter dragen en derhalve niet gebonden zijn aan een einddatum. Verder konden enige acties niet in uitvoering worden genomen als gevolg van nieuwe politieke prioriteiten in het regeerakkoord. Om deze reden zijn niet alle acties uit het UP gedurende de looptijd (2008 – 2011) afgerond.

Het overgrote deel van de activiteiten uit het UP (ruim 90%) is in uitvoering genomen. Daarvan is ongeveer 60% definitief afgerond of betreft activiteiten van meer structurele aard die zullen doorlopen. De overige gestarte activiteiten wordt deels (ca. 16%) in 2012 afgerond; een ander deel (ca. 14%) in erop volgende jaren. De resterende ca. 10% van de activiteiten is om uiteenlopende redenen niet gestart of voortijdig beëindigd, dit wordt in de tabel nader aangeduid³.

3.1. Prioritaire thema's

3.1.1 Handelsketens en biodiversiteit

De centrale doelstelling van de prioriteit handelsketens luidde dat op termijn alle grondstoffen uit natuurlijke hulpbronnen of uit de natuur die we in Nederland gebruiken – of deze nu in Nederland of in het buitenland worden betrokken - duurzaam zijn geproduceerd. Binnen deze prioriteit waren behoud en duurzaam gebruik van ecosysteemfuncties en biodiversiteit belangrijke factoren. Nadruk lag op de verduurzaming van handelsketens voor hout, soja, palmolie, biomassa en veen, waarbij biodiversiteit als integraal onderdeel werd meegenomen. Over de voortgang op het gebied van biomassa is uw Kamer geïnformeerd (TK 2009-2010, 30196 nr. 103).

Voor verdere verduurzaming van handelsketens zijn de herziene *IFC Performance Standards on Environmental and Social Sustainability* van belang die sinds 1 januari 2012 worden toegepast. Diverse consultaties met Nederlandse organisaties vonden plaats en via diverse kanalen zijn voorstellen tot aanpassing ingebracht. Uiteindelijk is - mede hierop gebaseerd - onder meer standard 6 over biodiversiteit en ecosystemen aangescherpt.

In 2011 is een studie naar de effectiviteit van certificering voor biodiversiteit uitgevoerd door KPMG. Internationaal is deze tijdens een webpresentatie en diverse bijeenkomsten gepresenteerd. Mede op basis hiervan zal in certificerings- en keurmerksystemen specifieke aandacht voor biodiversiteit en ecosystemen kunnen worden aangescherpt om de effectiviteit ervan te vergroten.

Hout

Wat betreft het verduurzamen van de houtketen hebben de inspanningen van overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties ertoe bijgedragen dat het marktaandeel van gecertificeerd timmerhout afgelopen jaren is toegenomen. In 2008 was het marktaandeel

---

³ Tabel 1 bevat een overzicht van alle acties uit het UP met daarbij vermeld de resultaten per 31-12-2011.

34%, een forse stijging ten opzichte van de 13% in 2005. Of het doel om in 2011 50% (aantoonbaar) duurzaam hout op de Nederlandse markt te hebben gehaald, moet blijken uit een marktmeting die thans wordt uitgevoerd en waarvan de resultaten later dit jaar bekend worden. De trend is in ieder geval duidelijk positief.

Met ingang van 2010 koopt de Rijksoverheid uitsluitend duurzaam hout in. Inmiddels zijn alle belangrijke certificatiesystemen voor hout getoetst aan de houtkoopcriteria (TPAS) die in 2008 zijn vastgesteld. FSC en PEFC internationaal (vooralsnog met uitzondering van het Maleisische MTCS) zijn goedgekeurd voor het inkoopbeleid van de Nederlandse overheid. Daarnaast zijn andere activiteiten ontplooid om in samenwerking met het bedrijfsleven de vraag naar gecertificeerd hout te stimuleren.

In 2010 was 71% van het geïmporteerde hout FSC- of PEFC-gecertificeerd. Voor de brancheorganisatie VVNH (in 2010 goed voor 70% van Nederlandse hout import) moet 85% van de houtimport van bij haar aangesloten leden aantoonbaar afkomstig zijn uit duurzaam beheerde bossen. Wel blijft het aandeel gecertificeerd duurzaam tropisch hout achter bij duurzaam hout uit de niet-tropische gebieden.

Op het terrein van het EU actieplan *Forest Law Enforcement Governance and Trade* (FLEGT) is vooruitgang geboekt. Met diverse landen, waaronder Ghana, Kameroen, Liberia en Indonesië, is een *Voluntary Partnership Agreement* afgesloten. In andere landen zoals Gabon, Vietnam en Maleisië, zijn onderhandelingen in een vergevorderd stadium.

In het kader van het EU-FLEGT actieplan is sinds het aannemen van de Houtverordening door de Raad en het Europese Parlement (oktober 2010) hard gewerkt aan de uitvoeringsverordeningen en het voorlichten van het betrokken bedrijfsleven. Vanaf maart 2013 is het marktdeelnemers verboden illegaal hout op de interne markt te brengen en dienen zij een stelsel van zorgvuldigheidseisen te hanteren waaruit blijkt dat zij zorgvuldigheid hebben betracht bij de inkoop van hout of houtproducten dat zij op de markt willen brengen. Voor deze verordening is er veel steun van bedrijfsleven en milieu-organisaties. Naar verwachting zal de verordening een positieve invloed hebben op de verdere verduurzaming van de houtketen. Legaliteit is immers de eerste stap op weg naar duurzaamheid.

Markten kunnen een belangrijke spelen bij het bevorderen van duurzaam bosbeheer. Om die redenen hebben Vietnam en Nederland in januari 2012 een conferentie georganiseerd waar de rol van markten en het bevorderen van duurzaam bosbeheer in het kader van duurzame ontwikkeling centraal stonden. Nederland en Vietnam hebben afgesproken het initiatief te nemen om te komen tot een ronde tafel voor duurzaam hout. Deze tafel moet bijdragen aan het bevorderen van synergieën en acties op het gebied van duurzaam geproduceerd hout daarbij rekening houdend met de noodzaak van voedselzekerheid.

Palmolie

Het kabinet zet in op de verduurzaming van de palmolieketen vooral door het faciliteren van certificering volgens criteria van de *Round Table Sustainable Palmoil* (RSPO). Diverse kanalen worden hiervoor aan de aanbodkant gebruikt. Via de *International Finance Corporation* (IFC, onderdeel van de Wereldbank) is de groei in productie en handel in gecertificeerd duurzame palmolie vorm gegeven door het bijdragen aan het vaststellen van standaarden, het advies aan bedrijven hierover en het bijdragen aan verbeteringen in het locale ondernemingsklimaat. In het actieplan van IDH is gestart met versterking van verduurzaming van palmolieketen, onder meer via een in 2011 getekende MOU tot samenwerking met de Indonesische overheid. Hoewel in 2009 de vraag naar gecertificeerde palmolie (CSPO) achter bleef bij het aanbod, is sindsdien actie ondernomen de afname te vergroten. In 2010 is daartoe een Task Force Duurzame Palmolie gestart. Sectoren die in Nederland palmolie importeren en verwerken, hebben zich via een gezamenlijk manifest vastgelegd op het doel dat eind 2015 alle voor de Nederlandse voedingsmiddelenmarkt bestemde palmolie duurzaam is. In 2011 bedroeg dit aandeel 21%.

Soja

De sojaketen is de derde belangrijke internationale handelsketen, waar de inzet is te komen tot een wereldwijd toepasbaar systeem van certificering voor mainstream (bulk) soja. Afgelopen jaren is via diverse kanalen het proces ter versterking van de *Round Table Responsible Soy* (RTRS) gefaciliteerd. Naast de IFC was het Nederlandse bedrijfsleven actief betrokken bij de uitwerking van de criteria en principes van de RTRS, zoals in mei 2010 door de RTRS-leden definitief is vastgesteld. Het Initiatief duurzame Handel en de taskforce Duurzame Soja hebben – via samenwerking met diverse bedrijven, non-gouvernementele organisaties en de RTRS – gezamenlijk bijgedragen aan de geleidelijke toename van het aantal leden van de RTRS. Daarmee is het draagvlak voor deze *Round Table* vergroot. Vanaf 2011 is door IDH en Taskforce het Soyfast Track Fund opgeschaald om de certificering van soja volgens de RTRS-standaard een impuls te geven. Mei 2011 zijn de eerste bedrijven RTRS-gecertificeerd en juni 2011 is de eerste RTRS-soja geïmporteerd via Rotterdam. De bedrijven die de intentieverklaring “ketentransmissie Duurzame Soja” hebben ondertekend, hebben zich – via gekwantificeerde tussenstappen – vastgelegd om uiterlijk 2015 volledig overgestapt te zijn op het gebruik van verantwoorde soja, gecertificeerd volgens de RTRS-standaard. Op deze wijze zal vanaf uiterlijk 2015 alle in Nederland geïmporteerde soja voor diervoeding en voor de productie van zuivel, vlees, eieren en andere voedingsmiddelen duurzaam zijn.

Veen

Een verkennende studie van de mogelijkheden voor verduurzaming van veenwinning heeft geleid tot een ronde tafel verantwoorde veenwinning. Aan deze ronde tafel hebben importeurs, verwerkers, gebruikers en NGO's deelgenomen. De uitkomsten van deze ronde tafel zijn vastgestelde principes voor verantwoorde veenwinning. Deze principes worden in 2012 geoperationaliseerd en vertaald naar certificeerbare criteria. De Nederlandse RHP (Kenniscentrum en keurmerk voor substraten, aanvulgronden en bodemverbetering) voert de regie over dit proces en Europese partners zijn nadrukkelijk betrokken.

3.1.2 Betalen voor biodiversiteit

De centrale doelstelling van het thema 'Betalen voor biodiversiteit' was het zichtbaar maken van de waarde die biodiversiteit heeft voor economische productieprocessen en maatschappelijke behoeften en de kosten van het gebruik van biodiversiteit te internaliseren waardoor er vraag en aanbod van ecosysteemgoederen en -diensten wordt gecreëerd en hiervoor economische instrumenten ontwikkelen.

Binnen het thema 'Betalen voor Biodiversiteit' werden twee subthema's onderscheiden te weten: het inzetten van (economische) instrumenten om gebruik van biodiversiteit en productieprocessen te verduurzamen en om de afhankelijkheid van, en de impact op biodiversiteit en ecosysteemdiensten te verminderen, en het (inter-)nationaal genereren van voldoende private en publieke middelen voor behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit.

Internationaal levert de studie *The Economics of Ecosystems and Biodiversity* (TEEB), waaraan Nederland ook een financiële bijdrage heeft geleverd, een belangrijke bijdrage aan de vergroting van de kennis over en bewustzijn van het economische belang en de waarde van biodiversiteit en ecosysteemdiensten. Daarmee creëert de studie ook draagvlak voor aanpassingen in beleid om die waarde te integreren in beleids- en investeringsbeslissingen van overheden en bedrijven. Deze studie is erg belangrijk voor dit thema geweest.

Als reactie op deze internationale studie heeft het kabinet in de zomer 2011 de opdracht verleend voor het opstellen van een TEEB-studie voor Nederland. De volgende deelonderzoeken worden uitgevoerd, waarbij aandacht is voor de samenhang tussen de deelopdrachten: 1. TEEB MKB bedrijfsleven 2. TEEB Natuur en gezondheid 3. TEEB voor Nederlandse handelsketens 4. TEEB fysiek Nederland 5. TEEB gemeenten en 6.

Syntheserapport. De deelstudie TEEB Natuur en Gezondheid is in mei 2012 aan de Tweede Kamer aangeboden (TK 2011-2012, 26407, nr. 61). De afronding van de totale studie TEEB voor Nederland is voorzien in 2013.

Om gebruik van biodiversiteit en productieprocessen te verduurzamen moet allereerst bekend zijn wat de afhankelijkheid van en de impact op biodiversiteit en ecosysteemdiensten zijn. In samenwerking met ratingbureaus is geïnventariseerd welke bouwstenen nodig zijn om biodiversiteit in bedrijfsratings mee te nemen. Dit project kreeg in 2010 een vervolg waarbij wordt onderzocht hoe biodiversiteit en ecosysteemdiensten beter opgenomen kunnen worden in de internationaal veelgebruikte Global Reporting Initiative richtlijnen voor duurzaamheidsrapportages. Ook heeft het thema de verdere ontwikkeling van de Ecosystem Services Benchmark ondersteund. Deze benchmark heeft een evaluatie van bedrijfsvoering van onder andere Nederlandse bedrijven in de extractie industrie uitgevoerd. Beide instrumenten geven o.a. de bedrijven en investeerders inzicht hoe zij hun biodiversiteit gerelateerde productieprocessen kunnen verbeteren.

Bedrijven kunnen nadat hun relatie met biodiversiteit inzichtelijk gemaakt is hun impact verminderen en hun afhankelijkheid verduurzamen. Voorbeelden hiervan zijn onder de thema's 'Handelsketens en biodiversiteit' en 'Biodiversiteit werkt' verder uitgewerkt.

Na het verminderen van het biodiversiteitsbeslag conform de mitigatiehiërarchie zal er in veel gevallen een zeker beslag resteren. Volgens de internationale TEEB-studie is het wenselijk dat dit beslag wordt gecompenseerd, zodat er geen netto verlies van biodiversiteit hoeft plaats te vinden (No Net Loss principe). Dit principe is ook onderdeel van de nieuwe EU-biodiversiteitstrategie en opgenomen in performance standard van IFC.

De Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen heeft twee programma's ondersteund die dit willen bewerkstelligen, te weten het internationale Business and Biodiversity Offset Program (BBOP) en het nationale No Net Loss initiatief. BBOP komt in 2012 met richtlijnen en standaarden voor verantwoorde biodiversiteitscompensatie, met als doel te komen tot No Net Loss. Deelnemers aan de No Net Loss initiatief streven ernaar om op den duur biodiversiteitsneutraal te gaan opereren. Het is een proces waarin samen naar oplossingen gezocht wordt om deze doelstelling te bereiken (learning network). Het thema 'Betalen voor Biodiversiteit' heeft input geleverd aan zowel BBOP als het No Net Loss initiatief.

In het kader van het (inter-)nationaal genereren van voldoende private en publieke middelen voor behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit zijn een aantal zeer belangrijke stappen gezet. Zo hebben internationale onderhandelingen over toegang tot genetische hulpbronnen en een eerlijke verdeling van de opbrengsten (*Access and Benefit Sharing - ABS*) geresulteerd in een akkoord op de 10^e Conferentie van Partijen (COP/CBD, oktober 2010). De Nederlandse bijdrage aan het door GTZ (*Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit*) uitgevoerde project voor capaciteitsopbouw ten bate van ABS in Afrika en andere regio's is om juridische redenen in 2009 beëindigd. Andere donoren hebben de financiering overgenomen, waarmee de continuïteit is gewaarborgd.

In de klimaatonderhandelingen is gewerkt aan de oprichting van een REDD+ mechanisme (REDD= *Reducing Emissions from Deforestation and Degradation*). Doel van dit mechanisme is geld te mobiliseren om de ontbossing in ontwikkelingslanden tegen te gaan. Het REDD+ mechanisme is een vorm van betalen voor een ecosysteemdienst, namelijk het vastleggen en vasthouden van CO₂. Nederland en de EU hebben zich er met succes voor hard gemaakt dat het REDD+ mechanisme niet alleen goed moet zijn voor het klimaat, maar dat het ook een stimulans moet vormen ter bescherming en behoud van natuurlijke bossen en hun ecosysteemdiensten. Nederland maakt het voor ontwikkelingslanden mogelijk om zich voor te bereiden op deelname aan het REDD+ systeem. De komende jaren zal het REDD+ mechanisme verder uitgewerkt worden. Ook Nederland zal zich hier actief voor blijven inzetten, onder andere door cofinanciering van verschillende projecten zoals door ODA-steun aan pilotprojecten in een aantal ontwikkelingslanden

Nederland is met 15 miljoen euro één van de grootste donoren van de *Forest Carbon Partnership Facility* waarvan de Wereldbank trekker is. Ontwikkelingslanden die een beheersplan willen opstellen en uitvoeren om de uitstoot van CO₂ ten gevolge van ontbossing en bosdegradatie tegen te gaan kunnen steun krijgen. 25 landen hebben zich aangemeld en aan 13 landen is een financiering toegekend. Uiteindelijk zal REDD+ en het onder UNFCCC in ontwikkeling zijnde REDD-mechanisme dienen te vallen onder een toekomstig internationaal klimaatbeleid.

Het thema heeft ook input geleverd aan het carbon bundling project dat onder het thema 'Handelsketens en biodiversiteit' is uitgevoerd. In dit project hebben IDH en WWF onderzoek gedaan naar de mogelijkheden of CO₂ vastlegging door landbouw kan worden ingezet voor het halen van de CO₂-doelstellingen. De prijs van de vastgelegde CO₂ zou dan doorberekend kunnen worden in productprijs.

Het Wereld Natuur Fonds (WNF) heeft de afgelopen jaren met steun van het rijk een innovatieve aanpak uitgewerkt om te komen tot armoedereductie door betaling voor ecosysteemdiensten in waterstroomgebieden. Dit heeft geresulteerd in concrete businesscases voor betrokken bedrijven in drie landen (Guatemala, Tanzania en Peru). Hiermee worden *best practices* ontwikkeld voor een financieringsmechanisme waarbij bedrijven die water gebruiken direct betalen voor het duurzaam beheer van bos en landbouwland.

Nederland heeft het voortouw genomen om internationaal private investeringen voor duurzaam gebruik en behoud van biodiversiteit te generen. In 2009 bracht de conferentie *pro-biodiversity business* grote investeerders in contact met initiatiefnemers van biodiversiteitsprojecten om samen te inventariseren wat de kansen en barrières zijn voor investeringen. Als vervolg op deze conferentie worden er verschillende businesscases uitgewerkt.

Nederland heeft ook het initiatief genomen tot een discussie over nut en noodzaak van een mondiaal mechanisme om private investeringen in biodiversiteit te stimuleren. Het Green Development Initiative (GDI) stelt een certificatieschema voor om landmanagementplannen en -praktijken te certificeren. De opbrengsten zullen worden gebruikt om landgebruikers te compenseren of te belonen voor hun activiteiten die leiden tot duurzaam gebruik of conserveren van biodiversiteit. Op dit moment worden er GDI-pilots opgezet, met onder andere Solidaridad en Wereld Natuur Fonds opgezet. Door het identificeren en het starten van proefprojecten creëert het GDI-proces een effectieve 'learning by doing' omgeving.

Op nationaal niveau is er gewerkt aan het inbrengen van biodiversiteitsoverwegingen in fiscaal instrumentarium, zoals de VAMIL/MIA regelingen en de Regeling Groen Beleggen. De werkzaamheden ten behoeve van de Regeling Groen Beleggen zijn gestopt nadat het kabinet besloten heeft deze regeling af te bouwen.

Afgelopen jaren is ondersteuning gegeven aan een aantal internationale instituten die bijdragen aan het ontwikkelen van strategieën gericht op innovatieve financiering van Ecosysteemdiensten. Hiertoe behoren het *World Resources Institute (WRI)*, het *International Institute for Environment and Development (IIED)* en het *Center for International Forestry Research (CIFOR)*.

3.1.3 Biodiversiteit werkt

De centrale doelstelling van het thema 'Biodiversiteit werkt' was het veiligstellen van Veerkrachtige en gezonde ecosystemen buiten de beschermde gebieden, zodanig dat de capaciteit om diensten te leveren wordt gewaarborgd. Langs de sporen van kennisvermeerdering en pilotprojecten wordt hieraan uitvoering gegeven. Onderwerpen zijn onder andere het actief en duurzaam benutten van ecosysteemdiensten, biologische bodemkwaliteit en duurzaam bodemgebruik in de landbouwsector.

Om beter zicht te krijgen op het functioneren van ecosystemen is het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) gestart met het opstellen een Nederlandse *Ecosystem Assessment*, een beschrijving van de huidige situatie rond duurzaam gebruik en de potenties van ecosystemen. De resultaten zijn verwerkt als één van de kijkrichtingen (functionele natuur) in de Natuurverkenning 2011. Ook is een systematiek ontwikkeld om de biologische bodemkwaliteit (BoBi) te meten. In een vervolgonderzoek is gekeken hoe de ontwikkelde systematiek naar de praktijk kan worden vertaald. De RIVM-publicatie *Een gezonde bodem onder een duurzame samenleving* is hiervan het eindproduct. De publicatie laat zien dat het ecologisch functioneren van de bodem is te meten en te sturen, waardoor de bodem duurzamer gebruikt kan worden.

Het kabinet heeft het initiatief genomen tot een plan van aanpak voor een kwaliteitsimpuls in de groenblauwe dooradering (GBDA). De recentelijk aan de Tweede Kamer aangeboden publicatie *Ondernemen met landschapsdiensten* is hiervan één van de eindproducten. Deze handreiking draagt bij aan het realiseren van landschapsdiensten door middel van een GBDA buiten de natuurgebieden en EHS en daarmee aan vermaatschappelijking van agrarische bedrijven. In de handreiking wordt ingegaan op de verschillende financieringsmogelijkheden die ingezet kunnen worden voor de realisatie van GBDA.

Op het gebied van Functionele Agrobiodiversiteit is een aantal succesvolle projecten afgerond. Samen met de Land- en Tuinbouworganisatie (LTO) zijn in de Hoekse Waard innovatieve strategieën getest om met inzet van levende organismen tot een duurzame akkerbouw te komen. Ook is onderzoek gedaan naar bestrijding van andere plagen in andere gewassen en wordt gezocht naar eenvoudige methoden (scouting) om te bepalen of de natuur voldoende in staat is om het (luizen)probleem op te lossen. Tot slot is gezocht naar strategieën voor het duurzaam gebruik van de bodem, zoals niet-kerende grondbewerking. Het bodemleven blijkt de functie van ploeg en kunstmest gedeeltelijk over te kunnen nemen, zodat er veel energie kan worden bespaard.

In het kader van het investeringsbudget Landelijk gebied (ILG) zijn in bijna alle provincies pilots uitgevoerd. In de stedelijke omgeving zijn in een aantal gemeenten succesvolle pilots uitgevoerd om interactief (burgers, bedrijfsleven, overheden) biodiversiteit te integreren in de stedelijke ontwikkeling.

Om handvatten te geven om met biodiversiteit aan de slag te gaan is gewerkt aan het concept van Biodiversiteitsactielannen. Het door burgers en bedrijven gezamenlijk op te laten stellen van deze plannen is een succesvol concept gebleken om bottom-up aan het versterken van de biodiversiteit en leefbaarheid in gebieden te werken. Bij deze aanpak worden belanghebbenden in een gebied uitgenodigd om met elkaar na te denken over de rol van biodiversiteit bij het inrichten van hun leefomgeving. De deelnemers krijgen voorbeelden van duurzaam gebruik van biodiversiteit uit vergelijkbare gebieden aangereikt en zijn vervolgens in staat om dit in te vullen in een "toekomstbeeld" voor de eigen leefomgeving. Uit maatschappelijke kosten-batenanalyses blijkt dat deze voorstellen vaak kostenbesparend als alle voordelen worden gewaardeerd. Dit proces heeft in een aantal gebieden (Leiden en omstreken en de Hoekse Waard) geleid tot projecten waarbij biodiversiteit slim wordt benut en duurzaam behouden. De ervaringen zijn begin 2012 in een handreiking voor Biodiversiteitsactieplannen (www.biodiversiteit.nl/bap) bij elkaar gebracht en daarmee beschikbaar om breed over Nederland uit te rollen.

3.1.4 Ecologische netwerken

De centrale doelstelling van het thema 'Ecologische netwerken' was het hoofd te bieden aan de aantasting en versnippering van leefgebieden van soorten, zowel in Nederland als in internationaal verband.

Binnen Nederland lag het accent op:

- het verbeteren van beheer en samenhang van natuurgebieden
- het bevorderen van milieu- en waterkwaliteit
- het inzetten van actief soortenbeschermingsbeleid
- het anticiperen op klimaatveranderingen

De Ecologische Hoofdstructuur (EHS) is in Nederland het kader om de doelstellingen van het biodiversiteitsbeleid te bereiken. In de afgelopen 20 jaar lang is gewerkt aan de ontwikkeling van dit netwerk van bestaande en nieuw te creëren natuurgebieden. In die tijd is een groot aantal projecten van succesvolle natuurontwikkeling en natuurherstel uitgevoerd. De afronding van de EHS is een taak van de provincies met wie het kabinet een decentralisatieakkoord heeft gesloten. Over de voortgang van de realisatie van de EHS is de Kamer geïnformeerd door middel van jaarlijkse voortgangsrapportages.

Het verbeteren van beheer en samenhang is gebeurd door de realisatie van de EHS en het aanwijzen van Natura2000-gebieden (die vrijwel allen binnen de EHS liggen). De Natura 2000-gebieden dragen bij aan het behoud van soorten en habitats die vanuit Europees perspectief een bijzondere waarde hebben. De meeste Natura 2000-gebieden zijn in ontwerp aangewezen. Definitieve aanwijzing en het vaststellen van beheersplannen zal in 2013 plaatsvinden; dit betreft zowel de gebieden op land als op zee.

Na jaren van groeien de omvang van de EHS heeft het kabinet er voor gekozen om de investeringen in nieuwe natuur stop te zetten.

Het bevorderen van milieu- en waterkwaliteit zijn van belang voor het instandhouden van de biodiversiteit in EHS en Natura2000-gebieden. Voor de verbetering van de waterkwaliteit zijn door het kabinet stroomgebiedbeheersplannen voor Rijn, Maas, Schelde en Eems vastgesteld.

De leefgebiedenbenadering (gebiedsgericht soortenbeleid) is een aanvulling op het gebiedenbeleid van de EU (Natura 2000) en de overige EHS. Alle provincies hebben inmiddels uitwerkingsplannen voor de leefgebiedenbenadering opgesteld met een agenda voor 2010-2013.

Bij het anticiperen op klimaatveranderingen werkt het kabinet aan het vergroten van de klimaatbestendigheid van gebieden en het realiseren van meervoudig ruimtegebruik. Door een meer natuurlijke inrichting kan water op veel plaatsen langer worden vastgehouden. Aanleg van natuurgebieden langs de rivieren wordt gecombineerd met een inrichting die leidt tot vergroting van de afvoercapaciteit. Hiermee zijn zowel biodiversiteits- als veiligheidsdoelen gediend.

3.1.5 Mariene biodiversiteit en duurzame visserij

De centrale doelstelling van het thema 'Mariene biodiversiteit en visserijketens' was behoud, herstel en duurzaam gebruik van mariene hulpbronnen overeenkomstig internationale normen. De strijd tegen overbevissing en bedreiging van kwetsbare soorten en onderwaterbodems is een aanzienlijke opgave. Daarbij wordt een aantal accenten onderscheiden zoals de verduurzaming van de visserij voor zover gerelateerd aan biodiversiteit. Naast innovatie wordt gebruik gemaakt van verscherping van de controle door middel van bestaande kaders die het Gemeenschappelijk Visserijbeleid (GBV) biedt t.a.v. beperking van de visserijmogelijkheden.

In 2009 heeft het kabinet een Visie opgesteld op de herziening van het GVB in 2012. Het gedachtegoed wordt uitgedragen in bilaterale en multilaterale overleggen met EU en Noordzee landen. Er is onderzoek uitgezet naar de aard en omvang van discards (ongewenste bijvangsten en mogelijke maatregelen ter voorkoming ervan. Een mogelijk

discards-verbod zal bij de herziening van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid in 2012 aan de orde komen.

Via het Europese Visserij Fonds heeft NL jaarlijks (tot 2013) ongeveer 13 miljoen euro beschikbaar gesteld voor innovatie en verduurzaming. Met het geld van EVF zijn tuigen ontwikkeld die de bodem minder beroeren en meer selectief vissen of minder brandstof verbruiken. Het kabinet streeft ernaar dat 40% van de boomkorvloot in 2013 is overgestapt op meer duurzame methoden.

Het kabinet streeft naar een mondiale dekking van regionale visserij beheersorganisaties (Regional Fisheries Management Organisations RFMO's) waarin beheer van visserijbestanden en behoud van biodiversiteit hand in hand gaan. Voor de zuidelijke Stille Oceaan heeft dit begin 2010 geresulteerd in een overeenkomst. Ook wordt ingezet op het leveren van een bijdrage aan de omvorming van de RFMO voor de oostelijke Atlantische oceaan (West Afrika) van een overlegorgaan tot een volwaardige beheersorganisatie.

Er zijn maatregelen genomen om aanspoelen van bruinvissen op de Nederlandse stranden te verminderen. Zoals de begrenzing van de stand want visserij (geen uitbreiding van de vloot) en de recreatieve visserij vanaf het strand. Er is een state of the art onderzoek over de bijvangsten van bruinvissen gestuurd naar de Kamer (TK 2008-2009, 29675 nr. 81). Samen met de sector en de milieu- en natuurorganisaties wordt gewerkt aan de opzet van een "Rapid Alert System" en wordt geëxperimenteerd met pingers (akoestische afschrikmiddelen). De monitoring van bruinvissen en autopsies op de aangespoelde dieren wordt tot 2014 voortgezet.

Een belangrijke rol is weggelegd voor CITES. Door een actieve samenwerking tussen de RFMO's en CITES moest het mogelijk zijn om handel in kwetsbare soorten te beperken en de bestanden beter te beschermen. Voor de bescherming van de bedreigde commerciële blauwvintonijn was binnen CITES geen meerderheid te vinden. Uw Kamer is hierover afzonderlijk geïnformeerd (TK 2009-2010, 31379 nr. 11). Aan de CITES-listing van haaien wordt verder gewerkt.

De aanpak van illegale visserij is bij uitstek een internationale aangelegenheid. Hierin is een belangrijke stap gezet door het in 2009 bereikte verdrag over de havenstaatmaatregelen. Het verdrag dat aan havens een standaard geeft om illegale visserij tegen te gaan zal na de vereiste ratificaties in werking treden.

3.2 Ondersteunende thema's

3.2.1 Nieuwe Coalities

Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen

De Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen is in januari 2009 door het kabinet ingesteld om te adviseren over het lange termijnbeleid rond biodiversiteit. Zij bestond uit vertegenwoordigers van bedrijfsleven, openbaar bestuur en maatschappelijke organisaties onder voorzitterschap van Hans Alders.

Het eindadvies van de Taskforce is op 13 december 2011 verschenen onder de titel *Groene groei: Investeren in Biodiversiteit en natuurlijke Hulpbronnen*. In dit advies pleit de Taskforce voor een omslag naar een economie die gebaseerd is op de draagkracht van de aarde. Daarvoor moet in 2020 biodiversiteitsverlies tot staan gebracht zijn en in 2030 onze ecologische voetafdruk zijn gehalveerd. Als einddoel ziet de Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke hulpbronnen een wereld met veerkrachtige ecosystemen waarin voldoende

voedsel, water, energie en bescherming is voor iedereen.

In een 1^e reactie aan de Tweede Kamer (brief van 16 januari 2012, TK 2011-2012, 33043, nr. 10) heeft het kabinet gesteld dat het Taskforce-advies een waardevolle ondersteuning is van het kabinetsbeleid op het gebied van biodiversiteit, zowel voor de langere termijn als voor de huidige periode. Het Kabinet onderschrijft de door de Taskforce benoemde hoofdpogaven: vergroening van de economie, optimalisering van landgebruik en gebiedsbescherming, en bewustwording. Het Kabinet waardeert het uitgebreide pakket aan maatregelen waarin deze aanbevelingen zijn geconcretiseerd.

Mede naar aanleiding van het advies van de Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen is op 13 december 2011 een Green deal getekend voor een publiekprivaat samenwerkingsverband tussen overheden, bedrijfsleven en anderen. Hierbij zal worden voortgebouwd op het Platform Biodiversiteit en bedrijfsleven dat in november 2010 is ingesteld door VNO-NCW, MKB-Nederland, LTO Nederland en IUCN NL. In het kader van de publiekprivate samenwerking zal dit Platform worden uitgebreid met personen namens organisaties voor ontwikkelingssamenwerking en uit de kenniswereld. Het rijk levert secretariële ondersteuning en een [programmabudget van 3 miljoen euro per jaar. De naam van dit nieuwe Platform wordt Platform Biodiversiteit, Ecologie en Economie.

Coalitie Biodiversiteit 2010

De *Coalitie Biodiversiteit 2010* is op 4 november 2009 in Amersfoort opgericht. Dit is een landelijk platform met als doel gezamenlijk vorm te geven aan het Internationale Jaar van de Biodiversiteit 2010. De coalitie fungeert als Nationaal Comité waartoe het secretariaat van de VN-Conventie inzake Biologische Diversiteit had opgeroepen. Er zijn ruim 200 organisaties, zoals natuurorganisaties, terreinbeheerders, provincies, gemeenten, bedrijven, maar ook vele lokale en regionale initiatieven toegetreden tot de Coalitie.

De belangrijkste publieksacties betroffen activiteiten rond het Internationale Jaar van de Biodiversiteit 2010 van de Verenigde Naties. De opening vond plaats op 28 januari 2010 in Leiden gevolgd door de Wereldbiodiversiteitsdag op 22 mei 2010 bij een twintigtal bezoekerscentra van beheersorganisaties en op een aantal agrarische bedrijven. De activiteiten in Oostvoorne werden bezocht door HKH Prinses Irene, beschermvrouwe van de Coalitie. De Wereldbiodiversiteitsdag 2011 vond op 20 mei 2011 plaats in Leiden, opnieuw in aanwezigheid van Prinses Irene.

De Coalitie 2010 had de beschikking over een budget van ca. € 200.000 (afkomstig uit de programmagelden) om projecten op gebied van communicatie en bewustwording te ondersteunen. Dit budget is in 2 tranches toegekend aan in totaal 10 projecten, ingediend door gemeenten en maatschappelijke organisaties. De Coalitie heeft een eigen webpagina (onderdeel www.biodiversiteit.nl) die op 28-01-2010 in gebruik is genomen door de Minister van LNV.

3.2.2 Communicatie & educatie

Het kabinet heeft een bijdrage van ca. € 900.000,- toegekend aan een uitgebreide coalitie van provincies, gemeenten, waterschappen, NGO's, scholen etc. in Noord-Brabant voor het uitwerken van natuur- en milieueducatie op een structurele basis rond het thema biodiversiteit. De betrokken partijen hebben toegezegd minimaal eenzelfde bedrag in geld en/of menskracht te zullen inzetten, zodat er minimaal 1,8 mln. is voor bewustwording, educatie en lokale actie voor het onderwerp biodiversiteit. Ook de doorwerking naar andere regio's in Nederland maakt deel uit van het plan van aanpak. Via het programmabureau Natuur- en Milieueducatie worden educatieve activiteiten binnen en buiten het onderwijs gelabeld, waarmee de doelgroep 'jeugd' extra focus krijgt.

Nederland is actief betrokken bij de uitvoering van het CBD-Working Programme on Communication, Education, Participation and Awareness (CEPA). Ons land was tot eind 2010 voorzitter van de CEPA-adviesgroep van de CBD. Nederland heeft het secretariaat van de CBD t/m 2011 ondersteund voor CEPA-trainingen in ontwikkelingslanden en op het bedrijfsleven gerichte communicatie. Voor deze ondersteuning zijn middelen beschikbaar op de begroting van Ontwikkelingssamenwerking.

De Europese Unie heeft in april 2010 een campagne over biodiversiteit gelanceerd met de slogan 'Verbonden door leven' inclusief website. Uit onderzoek van de EU blijkt dat er in ons land weinig kennis van en begrip is voor biodiversiteit. Europees gezien scoort ons land in dat opzicht laag. Dat is ook de reden dat de Europese Unie extra communicatie-inspanningen (en gelden) ter beschikking heeft gesteld. Bij de besteding ervan werd zoveel mogelijk samengewerkt met de Coalitie Biodiversiteit.

Een strategisch lange-termijn advies over biodiversiteitscommunicatie is opgeleverd. De website www.biodiversiteit.nl is gemoderniseerd. Samen met de Economische Voorlichting Dienst (thans Agentschap NL) is een 'biodiversiteitsscan' voor internationaal opererende bedrijven gerealiseerd.

In het najaar van 2011 is de map Ecosysteemdiensten gepubliceerd met een 10-tal factsheets voor politici, beleidsmakers en een geïnteresseerd publiek. Begin 2012 verscheen de publicatie 'Ondernemen met landschapsdiensten'. Beide verschenen in druk en op de website www.biodiversiteit.nl. Hieraan gekoppeld is begin 2012 de website www.biodiversiteitactieplan.nl gelanceerd als praktische handreiking voor het publiek.

In het rijks paviljoen van de Floriade die van 5 april t/m 7 oktober 2012 in Venlo wordt gehouden, wordt biodiversiteit onder de aandacht van de bezoekers gebracht door middel van een biodiversiteitsbank met teksten en een biodiversiteitsgame voor de jeugd.

Via het *Small Business Innovation Research* programma is in 2009 aan 20 bedrijven subsidie toegekend voor innovatieve projecten voor biodiversiteit. De vijf beste plannen ontvingen subsidie voor verdere ontwikkeling in 2010.

3.2.3 Kennisontwikkeling

Het NWO-Stimuleringsprogramma Kennis voor Biodiversiteit heeft veel nieuwe inzichten opgeleverd omtrent het operationaliseren van doelen, beheer en gebruik van biodiversiteit. Een nieuw stimuleringsprogramma voor de periode 2011-2015 is opgestart waarin de thema's zijn aangesloten op de vraag van maatschappelijke partijen.

Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) heeft begin 2011 een briefadvies opgesteld waarin de samenhang wordt geschetst van de verwachte mondiale opgaven rond voedsel, biodiversiteit, klimaatverandering en de doorvertaling daarvan naar het Nederlandse beleid. In dit briefadvies is tevens de relatie met andere opgaven, waaronder armoedebestrijding gelegd. Daarmee is tegemoet gekomen aan de wens van de Kamer om deze relaties uiteen te zetten.

Het kabinet heeft voorts bijgedragen aan de totstandkoming van de Internationale TEEB-studie (The Economics of Ecosystems and Biodiversity). Op verzoek van UNEP is aan het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) opdracht gegeven een doorrekening uit te voeren van de internationale TEEB-studie. Dit heeft geresulteerd in het rapport *Rethinking Global Biodiversity Strategies* (oktober 2010) waarin een 8-tal beleidsopties is doorgerekend. Er is een kabinetsreactie op dit PBL-rapport opgesteld en aan de Tweede Kamer gestuurd (december 2010).

4. Financiën

Om te komen tot een coherente en samenhangende aanpak van het beleid is in het Beleidsprogramma Biodiversiteit 2008-2011 gedurende de looptijd van het programma een bedrag van 6,75 miljoen euro gereserveerd. Dit bedrag is beschikbaar gesteld door de Ministeries van ELI, IenM en BuZa (allen 2,25 miljoen euro) en is aanvullend op de gelden die genoemde ministeries hebben gereserveerd voor de uitvoering van respectievelijk het natuurbeleid, het milieubeleid en het beleid voor ontwikkelings samenwerking.

Het totale bedrag is verdeeld over het Interdepartementaal Programma (€ 2,51 miljoen), de Taskforce (€ 2,4 miljoen), de Coalitie 2010 (€ 0,766 miljoen) en de ondersteuning door het Agentschap NL (€ 1,074 miljoen).

De eigen programmamiddelen zijn, naast de ondersteuning van Coalitie 2010 en Taskforce, met name ingezet voor bijdragen aan strategische studies, zoals TEEB, en aan de ontwikkeling van pilots (nationaal en internationaal).

Per 31-12-2011 was het totale beschikbare bedrag van € 6,75 miljoen euro gecommiteerd voor activiteiten uit het programma, inclusief Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen, Coalitie 2010 en de ondersteuning door het Agentschap NL.

Over de besteding van middelen via de reguliere begrotingen van de ministeries is gerapporteerd via de Jaarverslagen van de betrokken ministeries.

Tabel

Overzicht acties Uitvoeringsprogramma Biodiversiteit 2008-2011

Dit overzicht geeft een beeld van de resultaten van activiteiten (per 31-12-2011) zoals opgesomd in het Uitvoeringsprogramma Biodiversiteit 2008-2011. Hierdoor wordt duidelijk wat volgens plan verlopen en waar extra aandacht gewenst is. In de eerste kolom staan de activiteiten vermeld uit het uitvoeringsprogramma. In de tweede kolom is met kleur aangegeven hoe het er met betreffende activiteiten voor staat:

	Niet gestart of voortijdig beëindigd niet gestart.
	Gestart, afronding na 31-12-2011.
	Gerealiseerd en afgerond of structurele activiteit.

Handelsketens en Biodiversiteit

Actie	Stand van zaken
1. opstellen nationaal programma inzake duurzaam gebruik natuurlijke hulpbronnen	
2. organiseren stakeholdersbijeenkomst m.b.t. vergroting aandeel duurzaam hout op NL-markt	Wordt per sector uitgewerkt
3. ondersteunen houtketen in Brazilië en Indonesië via IDH	Structurele activiteit
4. opstellen database voor inkopers met alternatieven voor bekendere houtsoorten	Wordt onderdeel van training inkopers
5. informeren en trainen inkopers over huidige houtinkoopcriteria	
6. informeren aannemers over noodzaak gebruik duurzaam hout	
7. toetsen houtcertificatiesystemen door houtinkoopcommissie	
8. afspraken met bedrijfsleven in het kader van MVO over biodiversiteitsbehoud en duurzaam beheer	Is onderdeel van ISO 26000
9. informatie- en kennisuitwisseling t.b.v. versterken aandacht voor biodiversiteit als onderdeel van MVO	
10. samenwerken met IDH	
11. steunen Maleisië i.h.k.v. FLEGT door detachering expert	
12. steunen Ghana i.h.k.v. FLEGT via bilaterale ontwikkelingssamenwerking	Structurele activiteit
13. leveren van bijdrage aan FLEGT-faciliteit van het <i>European Forest Institute</i>	
14. ondersteunen EU-Cie t.b.v. aanvullende wettelijke maatregelen om illegaal hout van communautaire markt te weren.	Structurele activiteit
15. inzetten voor strafbaar stellen handel in illegaal hout in mondiaal verband	Structurele activiteit
16. verkennen knelpunten voor biodiversiteit door veenwinning	
17. onderzoeken mogelijkheden aanpassingen in veenwinning en -gebruik en alternatieve grondstoffen	
18. onderzoeken oplossingen door veenmosteelt	
19. verkennen mogelijkheden certificering veen	
20. afspraken maken met (veen-)bedrijfsleven	
21. financieel bijdragen aan <i>Sustainable Business Innovator</i> ter verduurzaming palmolie- en sojaketen	Structurele activiteit
22. financieel ondersteunen integratie kleinschalige producenten buiten EU in proces verduurzaming palmolie, soja en suiker	
23. financieel bijdragen (via MFS) aan NL-NGO's actief in RSPO	
24. beleidsondersteunend onderzoek verrichten t.b.v. ketenverduurzaming palmolie en soja	
25. faciliteren versterken certificering palmolie, soja en biomassa in en door ontwikkelingslanden	Structurele activiteit

26. financiering IDH dat verbreding RTRS met stakeholders en landen ondersteunt	Loopt door tot 2015
27. financieel bijdragen (via MFS) aan NL-NGO's actief in RTRS	
28. financieel bijdragen aan pilot ter versterking biodiversiteitscriteria in RTRS-proces	
29. opzetten leertrajecten gericht op biodiversiteit i.s.m. IDH ("Intersectoraal Leren")	
30. onderzoek laten verrichten naar gevolgen van internationale handelsketens op landgebruik en biodiversiteit	<i>Gestopt om duplicatie te voorkomen</i>
31. starten kennis- en uitwisselingstrajecten i.s.m. DLO en IISD-UNCTAD	<i>Zie project 30)</i>
32. verkennen mogelijke samenwerking met bestaande ketenoverleggen	<i>Niet gestart</i>
33. uitwerken strategie voor inzet in internationaal verband (WTO en EU)	
34. verkennen hoe biodiversiteit kan worden meegenomen in ontwikkeling ISO 26000	Biodiversiteit is onderdeel ISO 26000

Betalen voor Biodiversiteit

Actie	Stand van zaken
1. vervullen opdrachtgeversrol richting IUCN die i.s.m. VNO-NCW een werkprogramma <i>Biodiversity & Business</i> opstelt	
2. verkennen compensatiemogelijkheden biodiversiteit met drie bedrijven (BioCom)	
3. TK-brief schrijven met voorstellen verdere vergroening belastingstelsel	
4. actualiseren "Regeling Groenprojecten Buitenland 2002"	<i>Gestopt, huidige regelingvigeert</i>
5. jaarlijks actualiseren VAMIL-MIA-regeling	Structurele activiteit
6. onderzoeken wenselijkheid en mogelijkheden provinciale landschapsfondsen samen met provincies	Structurele activiteit
7. organiseren workshops, presentaties en <i>side events</i> op internationale bijeenkomsten (o.a. CBD)	Structurele activiteit
8. bijdragen aan vormgeving internationale afspraken over <i>Access and Benefit Sharing (ABS)</i> .	Structurele activiteit
9. verkennen en bevorderen mogelijkheden betalingen voor biodiversiteit binnen GLB en WTO-kaders	Structurele activiteit
10. samenwerken met <i>Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit</i> voor capaciteitsopbouw t.b.v. ABS in Afrika en andere regio's	<i>Juridisch niet haalbaar binnen looptijd programma</i>
11. formuleren voorstellen internationaal compensatiemechanisme biodiversiteitsverlies ter voorbereiding CBD-CoP 10	
12. bijdragen aan uitwerking door WWF-NL van vrijwillig CO2-compensatieschema waarbij zowel koolstofvastlegging als behoud en herstel van biodiversiteit wordt gerealiseerd	
13. doneren aan de <i>Forest Carbon Partnership Facility</i> (gericht op reductie emissies t.g.v. ontbossing), lid zijn van het bestuur en daarbij inzetten op capaciteitsopbouw in ontwikkelingslanden	
14. betrokken voorbereiding EU-positie t.b.v. UNFF-8, april 2009	
15. ondersteunen internationale werkconferentie <i>Investing in biodiversity and ecosystem services – making it work</i>	
16. ondersteunen onderzoek en werkconferentie om knelpunten weg te nemen voor ontwikkeling instrumenten risicobeoordeling bij investeringen in bedrijven die onvoldoende rekening houden met biodiversiteit	

17. ondersteunen innovatieve aanpak om te komen tot armoedereductie door betaling voor ecosysteemdiensten in waterstroomgebieden	
18. ondersteunen internationale instituten met kennis van betalen voor ecosysteemdiensten	Structurele activiteit
19. ondersteunen jaarlijkse Groeneveld Conferentie van de Vereniging voor Duurzaam Uitgaand Toerisme.	

Biodiversiteit werkt

Actie	Stand van zaken
1. opdrachtgeversrol vervullen richting PBL die evaluatie uitvoert naar staat en functioneren ecosystemen in Nederland	
2. opdracht verlenen tot uitwerken innovatieve maatregelenpakketten voor herstel en behoud ecosystemen in stedelijk en landelijk gebied	Structurele activiteit
3. afspraken maken met bedrijfsleven over verdere stimulering gebruik ecosysteemdiensten	Structurele activiteit
4. inzetten op ombouwen GLB naar systeem beloningen realisatie en instandhouding gewenste maatschappelijke waarden (b.v. natuur)	Structurele activiteit
5. beleidsondersteunend onderzoek laten verrichten t.b.v. vergroten en toepasbaar maken "Functionele Agrobiodiversiteit" (FAB)	Gestart, loopt via topsectorenbeleid
6. beschikbaar stellen ILG-financiën voor pilots duurzame agrarische productie	Actie vervallen i.v.m. herijking ILG
7. opdrachtgeversrol vervullen richting RIVM die handboek opstelt met maatregelen ter bevordering duurzaam functioneren bodem	
8. onderzoeken (met WUR) relatie tussen klimaat en ecosysteemdiensten bodem	Project loopt door tot eind 2013
9. met het landbouwbedrijfsleven verder werken aan gebruiksklare FAB-strategieën	
10. financieren "Stimuleringsprogramma Agrobiodiversiteit en Duurzaam Bodemgebruik" (SPADE)	
11. opzetten en financieren <i>European Learning Network on Functional Agrobiodiversity</i>	
12. investeren in opzetten secretariaat "Diversitasprogramma" (mondiale kennisontwikkeling rond Agrobiodiversiteit)	
13. voorbereiden CBD-CoP10	

Ecologische netwerken

Actie	Stand van zaken
1. aanwijzen Natura 2000-gebieden op land en Noordzee	
2. opstellen beheerplannen voor Natura 2000-gebieden	
3. evalueren "Spelregels EHS" met provincies en verankeren in AMvB Ruimte	
4. uitvoeren <i>midterm review</i> ILG (beheer naar verwerving en voortgang verdrogingsbestrijding)	
5. uitvoeren <i>midterm review</i> ILG (beheer naar verwerving en voortgang verdrogingsbestrijding)	
6. rekening houden met effect op Natura 2000-gebieden bij herbegrenzen EHS	
7. goedkeuren nieuwe sturingsystematiek natuurdoelen	

8. vaststellen stroomgebiedbeheersplannen (SGBP's)	
9. afspraken maken met provincies over uitwerkingsplannen leefgebiedenbenadering	
10. ondersteunen pilotprojecten veiligheid, wateroverlast of -tekort en waterkwaliteit, in combinatie met natuur	
11. in beeld brengen waar water- en natuurdoelen elkaar kunnen versterken	
12. beleidsondersteunende onderzoeken laten uitvoeren met het oog op klimaatbestendiger natuurdoelstellingen	
13. evalueren Natura 2000-doelendocument o.a. i.v.m. klimaatverandering	Evaluatie vindt plaats in 2015
14. verkennen oplossingen voor zandhonger Oosterschelde	
15. nemen besluiten over verziltingsmaatregelen voor het Volkerak-Zoommeergebied	Uitgesteld, meer onderzoek nodig
16. uitwerken ARK-agenda ter identificatie prioritaire ecosystemen, gebieden en adaptatiestrategieën voor biodiversiteit	
17. verlenen van steun aan en leveren van inbreng in internationale initiatieven, zoals de <i>CBD-Working Group on Protected Areas</i>	
18. beleidsondersteunend onderzoek laten uitvoeren ter realisering van het netwerkconcept voor <i>wetlands</i> en vogeltrekroutes (<i>flyways</i>).	
19. financieren onderzoeksprojecten i.k.v. Pan-Europees Ecologisch Netwerk	
20. mee-organiseren <i>Pan-European Conference on Ecological Networks</i>	
21. initiëren haalbaarheidsonderzoek internationale ecologische Rijnkorridor	
22. uitvoeren Matraprogramma	Structurele activiteit
23. financieel steunen van ecoregionale aanpak door overheden in Ghana, Ethiopië, Sri Lanka, het Amazonegebied, Guatemala, Vietnam en Bolivia	
24. financieel bijdragen aan grensoverschrijdend ecoregionaal initiatief in Zuidelijk Afrika	
25. geld beschikbaar stellen via <i>Global Environmental Facility</i> (GEF) specifiek voor behoud biodiversiteit	
26. financieel bijdragen aan Nederlandse milieu-NGO's	
27. samenwerking versterken teneinde ecoregionale ontwikkeling en ecologische netwerken in de internationale context beter te kunnen faciliteren en ondersteunen	

Mariene biodiversiteit en visserijketens (nog niet geupdated)

Actie	Stand van zaken
1. beschikbaar stellen stimuleringsmiddelen uit EVF voor ontwikkeling en gebruik van alternatieve vormen van vistuig	
2. beschikbaar stellen stimuleringsmiddelen uit EVF voor reductie <i>discards</i>	
3. beïnvloeden EU-besluitvorming, gericht op <i>Maximum Sustainable Yield</i> , reductie visserijeffecten op niet-doelsoorten en reductie visserijeffecten op mariene habitats	
4. inzetten op de voortvarende uitvoering "EU-Haaienactieplan"	
5. visie maken t.b.v. beïnvloeding herziening GVB (duurzaam	

beheer)	
6. inzetten op opstellen en in ASCOBANS overeenkomen van actieplan ter bescherming van bruinvissen in Noordzee	
7. opstellen interdepartementaal onderzoeksprogramma over effecten onderwatergeluid op o.m. walvisachtigen	
8. samen met maatschappelijke partners werken aan communicatie en certificering	
9. inzetten op informatie uit "IUU-verordening" onderdeel te maken van informatievoorziening richting consument	<i>onderhandelingen opgeschort</i>
10. van toepassing verklaren Nb-wet en Ff-wet op EEZ	<i>Controversieel verklaard</i>
11. aanwijzen N2000-gebieden op Noordzee	
12. realiseren voorstel voor visserijmaatregelen in N2000-gebieden op Noordzee	
13. opstellen beheerplannen voor N2000-gebieden op Noordzee	
14. nemen besluit of en welke aanvullende gebieden in aanmerking komen voor specifieke bescherming o.g.v. VHR en/of KRM	
15. uitwerken en operationeel maken ecologische kwaliteitsdoelstellingen i.h.k.v. KRM	
16. uitonderhandelen instrument voor havenstaat maatregelen in het kader van FAO ter bestrijding illegale visserij (IUU)	
17. overleggen met FAO t.b.v. mondiale database van schepen betrokken bij IUU-visserij	
18. inzetten op capaciteitsopbouw in West-Afrikaanse regio t.b.v. bestrijding IUU-visserij	
19. faciliteren en formaliseren, i.s.m. IDH, vervolgstappen oprichting ronde tafel vismeel	<i>Uitgesteld tot medio 2012</i>
20. verantwoordelijkheid dragen in functioneren visserijbeheersorganisatie Zuidelijke Stille Oceaan	
21. inzetten op samenwerking tussen RFMO's en CITES	<i>Geen draagvlak</i>
22. inzetten op uitonderhandelen <i>Implementing Agreement</i> i.k.v. VN Zeerechtverdrag	
23. faciliteren (financieel, onderzoek) voortgang <i>Implementing Agreement</i>	<i>Wordt gestart na afronden actie 22</i>
24. ondersteunen analyses die waardevolle en kwetsbare mariene ecosystemen identificeren buiten nationale rechtsmacht	
25. inzetten op besluitvorming CBD-Cop10 over lijst te beschermen waardevolle en kwetsbare mariene ecosystemen in gebieden buiten nationale rechtsmacht	

Kennis voor biodiversiteit

Actie	Stand van zaken
1. financieren beleidsondersteunend onderzoek WUR	Structurele activiteit
2. financieren meerjarenprogramma "Bossenbeleidsagenda 2008-2012", uitvoering Stichting Tropenbos Internationaal	Afronding voorzien eind 2012
3. financieren PROTA-programma	
4. financieren programma's van CIFOR, ICRAF, IWMI en <i>Biodiversity International</i>	
5. financieren beleidsondersteunend onderzoek RIVM, TNO/Deltares, Technische Commissie Bodembescherming en CML	
6. oproepen ondernemers om voorstellen in te dienen voor innovatieve producten, processen en diensten die bijdragen aan het behoud van biodiversiteit in SBIR-call	

7. bundelen departementale kennismiddelen en -instrumenten en inzetten op terreinen Beleidsprogramma Biodiversiteit	Structurele activiteit
8. ontwikkelen kennisagenda's voor inhoudelijke prioriteiten Beleidsprogramma Biodiversiteit	Structurele activiteit
9. financiering Nederlands Centrum voor Biodiversiteit (NCB) i.o.	
10. financieel bijdragen aan NLBIF	
11. onder de aandacht brengen prioriteiten Beleidsprogramma Biodiversiteit in vergaderingen van GBIF	
12. opdracht verlenen aan PBL voor beleidsevaluaties en -verkenningen	Structurele activiteit

Communicatie voor biodiversiteit

Actie	Stand van zaken
1. communicatief ondersteunen prioriteiten Beleidsprogramma Biodiversiteit en Taskforce	
2. realiseren rijksbrede, interactieve webcommunicatie	
3. Coalitievorming met andere overheden en maatschappelijke organisaties t.b.v. gezamenlijke communicatieactiviteiten in het Internationale Biodiversiteitsjaar 2010	
4. samenwerken/meeliften met "Countdown 2010", "Biodiversiteit Werkt in de Regio" en "Burgerdialoog Natuur"	
5. integreren functionele biodiversiteit in programma's natuur- en milieueducatie	Structurele activiteit
6. invullen, promoten en optimaliseren "Handreiking Biodiversiteit Werkt"	
7. betrokken zijn bij en ondersteunen van CBD-Working Programme on Communication, Education, Participation and Awareness (CEPA)	

Bijlage Relevante actuele beleidsontwikkelingen voor biodiversiteit

1. Internationaal

1.1 Biodiversiteitsverdrag

In oktober 2010 vond de 10^e Conferentie van Partijen (COP10) bij het Verdrag inzake Biologische Diversiteit (CBD) plaats in Nagoya, Japan. Er stonden 3 cruciale onderwerpen op de agenda: (1) het protocol inzake genetische bronnen, (2) het strategisch plan 2011-2020 en (3) nieuwe financiering. Deze 3 onderwerpen werden door de ontwikkelingslanden als één pakket gezien. In de Conferentie zijn bindende afspraken gemaakt over het reguleren van de toegang tot en de eerlijke verdeling van de opbrengsten uit het gebruik van genetisch materiaal (Access and Benefit Sharing, ABS-Protocol). Er is afgesproken dat alle partijen de noodzakelijke acties in gang zetten om het verlies aan biodiversiteit volledig stop te zetten en te bewerkstelligen dat in 2020 alle ecosystemen weer veerkrachtig zijn. De afspraken over financiering zijn nog niet concreet. Tijdens de 11^e Conferentie van Partijen (COP11) in 2012 zullen nadere afspraken worden gemaakt over de financiering van het biodiversiteitsbeleid, inclusief afspraken over nieuwe innovatieve financieringsvormen waarin het bedrijfsleven een rol kan spelen.

Op Europees en nationaal niveau wordt de ratificatie van het ABS-Protocol voorbereid. Nederland heeft dit protocol in mei 2011 ondertekend. Bij de COP11 zal, naast de benodigde financiële inspanningen, vooral het ABS-Protocol centraal staan.

1.2 Global Biodiversity Outlook

De Global Biodiversity Outlook (GBO3, de evaluatie van de 2010-doelstelling voor biodiversiteit) bevestigt dat de biodiversiteit wereldwijd ernstig wordt bedreigd door onduurzaam gebruik. De afname van de mondiale biodiversiteit gaat al tientallen jaren onverminderd door. Niet alleen ging het aantal soorten in de periode 1970 – 2005 met 15 tot 20 procent achteruit, ook nam de bedreiging van soorten wereldwijd met tenminste 50 procent toe. Lokaal zijn er wel successen gehaald: zo is het areaal aan beschermde gebieden gestegen en zijn door gerichte maatregelen *flagship*-soorten voor uitsterven behoed. Maar het algemene beeld is dat bij onveranderd beleid de bestaande trend zal doorzetten. Behoud van functionerende ecosystemen en ecosysteemdiensten zijn cruciaal voor mondiaal welzijn en welvaart. De drijvende krachten (bevolkingsgroei, welvaartsgroei en –verdeling) achter het verlies aan biodiversiteit zijn dezelfde als die achter andere wereldwijde problemen (voedselzekerheid, armoede, klimaat). Een geïntegreerde benadering van ons economische systeem is daarom nodig om te komen tot een duurzame en eerlijke manier van productie, handel en consumptie en de internationale verhoudingen economische verhoudingen die daarbij horen.

1.3 IPBES

Het kabinet is voorstander van de instelling van het *Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services* (IPBES), teneinde meer aandacht en kennis te genereren voor en over biodiversiteit en inzicht in de onderlinge afhankelijkheid van landen. Dit intergouvernementeel VN-panel zal voor het mondiale biodiversiteitsterrein een gezaghebbende rol kunnen gaan vervullen in de *policy-science interface*.

Inmiddels is overeenstemming bereikt over de grote lijnen van opzet en functioneren van het IPBES. De Algemene Vergadering van de VN heeft op 20 december 2010 aan UNEP verzocht het Platform volledig operationeel te maken door een plenaire bijeenkomst bijeen te roepen en daarbij zorg te dragen voor de effectieve deelname van alle lidstaten aan IPBES en samenwerking met UNESCO, UNDP en FAO.

IPBES krijgt de vorm van een onafhankelijke, intergouvernementele organisatie die een administratieve plek krijgt bij één of meer onderdelen van de VN-organisatie. Intergouvernementele organisaties en andere relevante stakeholders (bijv. bedrijfsleven) nemen aan de plenaire vergaderingen van deel als waarnemers. Besluitvorming is door consensus van regeringsvertegenwoordigers.

De IPBES-werkvelden zijn:

- 1) kennisvoorziening/-integratie;
- 2) geregelde assessments over de toestand van biodiversiteit en ecosysteemdiensten op mondiaal, (sub)regionaal niveau;
- 3) onderbouwing van beleidsontwikkeling en uitvoering;
- 4) capaciteitsontwikkeling.

Centraal doel is beleidsadvisering in antwoord op verzoeken en inputs van regeringen, al of niet overgebracht via de multilaterale milieu- en natuurverdragen (MEA's), en van VN-onderdelen en relevante stakeholders (bijv. bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties). Daarnaast is het de bedoeling dat IPBES geregeld assessments uitvoert op het gebied van biodiversiteit en ecosysteemdiensten op mondiaal en regionaal niveau, die onafhankelijk, peer-reviewed en gezaghebbend zijn. Het kiest daarbij voor een multidisciplinaire aanpak. Het Platform kent vrijwillige financiering in de vorm van een *core trustfund*, waar lidstaten en stakeholders hun donaties kunnen onderbrengen.

1.4 EU-biodiversiteitstrategie

De Europese Milieuraad heeft in maart 2010 het hoofddoel voor het biodiversiteitsbeleid vastgesteld: *"het biodiversiteitsverlies en de achteruitgang van ecosysteemdiensten binnen de EU uiterlijk in 2020 tot staan te brengen en, voor zover dit haalbaar is, ongedaan te maken, en tevens de bijdrage van de EU tot het verhoeden van wereldwijd biodiversiteitsverlies op te voeren"*. Daarnaast zijn tijdens de tiende bijeenkomst van partijen bij de Conventie betreffende Biologische Biodiversiteit (CBD) in 2010 afspraken gemaakt over nieuwe mondiale doelen voor biodiversiteit in 2020.

Om invulling te geven aan de EU-doelstelling en de CBD-afspraken heeft de Europese Commissie op 3 mei 2011 haar nieuwe Biodiversiteitstrategie voor de periode tot 2020 gepubliceerd onder de titel: *"Onze levensverzekering, ons natuurlijk kapitaal: Een EU-biodiversiteitstrategie voor 2020"*. Op 21 juni 2011 heeft de Europese Milieuraad hiermee ingestemd en aangegeven dat de Strategie een sleutelinstrument is om het EU-hoofddoelen voor 2020 te bereiken. De 2020-doelstelling luidt thans:

Stopzetting van het verlies aan biodiversiteit en ecosysteemdiensten binnen de EU in 2020, en herstel ervan voor zover mogelijk, alsmede versterking van de EU bijdrage aan het tegengaan van het mondiale verlies aan biodiversiteit.

NL heeft zich bij de totstandkoming van de EU-Biodiversiteitstrategie ingezet voor afrekenbare, haalbare en betaalbare doelen en acties, coherentie van beleid en het meewegen van biodiversiteit bij het (economisch) handelen. Nederland is positief kritisch over de hoofdlijnen van de nieuwe strategie. De Commissie kondigt aan de komende jaren nog met voorstellen voor uitwerkingen te komen. Het definitieve oordeel per maatregel volgend op deze strategie zal afhangen van de uiteindelijke vormgeving van de voorstellen. Ten aanzien van de implementatie overweegt Nederland aandacht te vragen voor de relatie economie-ecologie en voor de versterking van de financiering van het biodiversiteitsbeleid, waarbij zowel naar private als naar publieke middelen wordt gekeken.

1.5 Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB)

Op 29 juni 2011 heeft de Commissie haar voorstel voor het Meerjarig Financieel Kader 2014-2020 (voorheen Financiële Perspectieven) gepresenteerd. De Commissie stelt daarin een stevige hervorming en vergroening van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) voor, waarbij de twee-pijlerstructuur blijft behouden. Ook stelt de Commissie een (beperkte) herverdeling van de directe betalingen tussen lidstaten voor. Het GLB-budget blijft nominaal constant, conform de wens van het kabinet.

Het kabinet is ervan overtuigd dat het GLB een sterke bijdrage kán en móet leveren aan de EU 2020 strategie via 'groene groei' en onderschrijft daarom met nadruk de ambitie van de Commissie hiervoor.

1.6 TEEB

In 2009 is (deel 1 van) de studie *The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB)* verschenen, getiteld '*TEEB for National and International Policy Makers*'. De TEEB-studie is een initiatief van Duitsland en de Europese Commissie in antwoord op een voorstel van de G8+5 milieuministersbijeenkomst in Potsdam, 2007. De studie wordt uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van UNEP.

De hoofdboodschap van TEEB luidt dat niet alleen het voortbestaan van soorten en ecosystemen onder druk staat, maar ook de ecosysteemdiensten. Omdat voor deze publieke diensten in het economisch verkeer geen waarde wordt toegekend komen ecosystemen steeds verder onder druk te staan. De TEEB-studie tracht het economische belang en de maatschappelijke waarde van ecosystemen in kaart te brengen.

Het kabinet onderschrijft het belang van de TEEB-studie en heeft deze medegefinancierd.. Het is gewenst deze economische waardering van biodiversiteit te integreren in ons financieel-economisch systeem om zodoende effectiever te kunnen bijdragen aan behoud van ecosystemen, duurzame landbouw en handelsketens en klimaatadaptatie. De economische gevolgen van het verliezen van mondiaal belangrijk productieve ecosystemen zullen groot zijn. Eerlijke en gelijkwaardige handelsrelaties zijn belangrijk om landen in ontwikkeling in staat te stellen hun economie duurzaam op te bouwen.

1.7 Rio+20

Van 20 tot 22 juni 2012 staat de conferentie van regeringsleiders over duurzame ontwikkeling (UNCSD, ofwel Rio+20) gepland in Rio de Janeiro. De UNCSD is een vervolg op de UNCED (1992) en de WSSD (2002). Duurzame ontwikkeling is een onderwerp waar Nederland de nodige expertise over heeft en beleidsmatig veel aandacht aan besteed.

De inzet op Rio+20/UNCSD zal zich gaan richten op:

- Green Economy. De Green Economy-discussie biedt Nederland de gelegenheid om belangrijke thema's op de agenda te zetten, zoals voedselzekerheid en duurzame grondstoffenketens. Onderwerpen als biodiversiteit, bossen en het behoud van ecosystemen zijn daar nauw mee verbonden en hebben traditioneel een plaats in de VN-duurzaamheidsconferenties.
- Internationaal bestuur en architectuur (*international framework for sustainable development*). Deze discussie heeft als doel de verhoging van de doelmatigheid van het institutionele raamwerk om tegemoet te kunnen komen aan de uitdagingen op het gebied van duurzame ontwikkeling.

1.8 EU-flagship Resource Efficiency

De essentie van het vlaggenschipinitiatief 'Efficiënt gebruik van hulpbronnen' (vastgesteld 3 mei 2011) is het realiseren van economische groei, werkgelegenheid en concurrentiekracht, door hulpbronnen efficiënter te gebruiken. Door de voorzieningszekerheid van hulpbronnen veilig te stellen en de afhankelijkheid ervan te verminderen is de Europese economie weerbaarder voor prijsschommelingen bij hulpbronnen. Het vlaggenschip beoogt dit te realiseren door een beleidskader te ontwikkelen, dat zal bestaan uit een samenhangend pakket aan mededelingen op deelreinen (stappenplannen), die elkaar versterken.

Aandachtspunten voor Nederland bij de uitwerking van het vlaggenschipinitiatief zijn:

- Zowel biotische als a-biotische grondstoffen blijven betrekken, met een duidelijke selectie van prioritaire grondstoffen.
- Korte termijn acties formuleren binnen een lange termijn doelstelling.
- Onderscheid schaalniveaus en daarbij passende maatregelen.
- Zorg voor een goede instrumentenmix; innovatie en een actieve rol voor het bedrijfsleven is cruciaal.
- Uitwerking vlaggenschipinitiatief moet haalbaar en betaalbaar zijn.

2. Nationaal

2.1 Green deals

Met Green deals wil het kabinet duurzaamheid een integraal onderdeel laten zijn van de concurrentiekracht laten zijn van bedrijven. Bedrijven spelen hier al op in, maar de overheid kan de resultaten hiervan versnellen en versterken. Met name door het wegnemen van de belemmeringen voor groene groei in wet- en regelgeving weg te nemen, door procesondersteuning of door inzet van onderzoeksmiddelen.

In het najaar van 2011 (3 oktober en 13 december) zijn in totaal 70 (59 resp. 11) Green Deals gesloten met private partijen en medeoverheden, gericht op duurzaam omgaan met biodiversiteit in combinatie met het investeren in economische groei.

De nieuwe afspraken in het kader van de Green Deals zijn erop gericht om de kracht van ondernemerschap en innovatie aan te wenden voor het zorgvuldiger omgaan met biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen.

2.2 Interdepartementaal Beleidsonderzoek Natuur

In 2008 en 2009 heeft het Interdepartementaal Beleidsonderzoek Natuur (IBO) plaatsgevonden. Aanleiding was de zorg dat de doelstelling om de achteruitgang van biodiversiteit in 2010 te stoppen, niet zal worden gehaald. Het IBO richt zich op de vraag hoe de biodiversiteit in Nederland zo doeltreffend en efficiënt mogelijk kan worden zeker gesteld. Het rapport biedt een overzicht van knelpunten en bevat agenderende beleidsoplossingen voor de lange termijn. Het IBO constateert dat voor het realiseren van de operationele doelstelling EHS/Natura 2000 op het gebied van biodiversiteit onvoldoende financiële middelen beschikbaar zijn (ca. 2,5 miljard euro t/m 2018).

In de aanbiedingsbrief van het IBO-rapport aan de Kamer (TK 2009-2010 31588, nr. 3) is geconcludeerd dat meer gewicht moet worden toegekend aan de kwaliteit van de EHS, onder andere door ruimte te bieden voor robuustheid ("niet meer hectares, maar betere hectares") daarbij rekening houdend met het dynamische karakter van de natuur: minder sturen op soorten en meer op gebieden en condities. Verder wordt geconcludeerd dat particulier natuurbeheer een forse impuls verdient, dat het draagvlak voor natuurwetgeving moet worden versterkt en dat er aanknopingspunten zijn om nuttige functies van natuur te concretiseren en te verbinden met groene diensten, recreatie en plattelandsontwikkeling.

2.3 Duurzaamheidsagenda

Bedoeling van de Duurzaamheidsagenda is om te laten zien dat het kabinet het bedrijfsleven ondersteunt en faciliteert in de transitie naar duurzaamheid en gericht investeert in duurzaamheid en alle departementen een bijdrage leveren aan de duurzaamheidsagenda. In de agenda wordt de kabinetsbrede visie op duurzaamheid, de ambities en de samenhang tussen de departementale initiatieven beschreven. De drieslag "people, planet, profit" vormt de basis voor dit beleidsdocument.

2.4 Initiatief Duurzame Handel (IDH)

Het Initiatief Duurzame handel (IDH) formuleert concrete meetbare ambities en voert grootschalige programma's uit voor verduurzaming van hout, soja, thee, cacao, katoen, natuursteen, toerisme, kweekvis, elektronica, specerijen en palmolie. IDH bundelt krachten in de samenleving en brengt koplopers uit bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en overheid samen in daadkrachtige coalities. Gezamenlijk voeren zij ambitieuze verbeterprogramma's uit. Deze programma's richten zich op de gehele handelsketen.

In 2010 lanceerde IDH het Actieplan Duurzame Handel 2011 – 2015, een gezamenlijk investeringsplan van meer dan 80 bedrijven NGO's en overheden in duurzame handel dat samen met Unilever, Ahold en WWF werd gepresenteerd.

In soja en palmolie ondersteunt IDH de Round Table Responsible Soy (RTRS) resp. de Round table Sustainable Palm Oil (RSPO); ontwikkelde een getrappt transportsysteem om transport van duurzame soja betaalbaar te maken; organiseerde samen met het Productschap MVO een seminar voor ruim 200 handelaren en verwerkers over duurzame soja en palmolie; creëert marktdynamiek samen met grote verwerkers van soja en palmolie en ondersteunt boerenproducenten met o.a. de RTRS, RSPO, Solidaridad en WWF.

In tropisch hout voert IDH drie programma's uit in het Amazone gebied, Borneo en het Congo Basin gebied in Afrika.

In het kweekvisprogramma is IDH een programma gestart met als doel 15% van de EU import van Tilapia, Pangasius en Garnalen duurzaam te certificeren via een keurmerk analoog aan MSC.

2.5 Programma Biobased Economy

De programmadirectie Biobased Economy heeft bij de OECD een onderzoeksprogramma ingediend voor een methode die de verschillende elementen van duurzaamheid (CO2 uitstoot, biodiversiteit, water, arbeidssituatie, etc.) vergelijkbaar en optelbaar kan maken. Het is een samengestelde index gebaseerd op de Solow Residual en Total Factor Productivity. De meetbaarheid van biodiversiteit is een belangrijk onderdeel van het onderzoeksprogramma. Deze methode in het VK toegepast, vormt onderdeel van een overkoepelend OECD-programma ter inventarisering van duurzaamheidsindicatoren, evaluatiemethodologieën en certificeringssystemen. Het overkoepelende OECD-programma zal leiden tot state of the art van "analysis of practises" in relatie tot de "principles" van de OECD Council. Het doel is via de OECD te komen tot een internationale consensus over duurzaamheidscriteria in analogie met de PSE's inzake de landbouwsubsidies die ook door de OECD zijn ontwikkeld en intussen handelsproblemen hebben voorkomen.

2.6 Bedrijfslevenbrief

Het kabinet heeft in februari 2011 de Bedrijfslevenbrief '*Naar de top, het bedrijvenbeleid in actie*' aan de Tweede Kamer aangeboden. Deze brief beschrijft de ondersteuning van het Rijk aan negen Topsectoren: tuinbouw, voedsel, water, chemie, energie, life sciences, industrie, logistiek, creatieve industrie.

De Bedrijfslevenbrief vermeldt dat overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen per topsector zullen inventariseren hoe verdere verduurzaming kan worden bereikt, waarbij deze gebruik kunnen maken van de bevindingen van de Taskforce Biodiversiteit en Natuurlijke Hulpbronnen. Behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit en natuurlijke hulpbronnen is randvoorwaarde voor een groene groei, is de groene motor achter de economie. Van belang is dat concrete doelen worden gesteld voor het terugdringen van de ecologische voetafdruk van Nederlandse burgers en bedrijven en om voorloperbedrijven ruimte te bieden. Het bedrijfsleven heeft een sleutelrol in het halen van de ambitieuze biodiversiteitsdoelen.

2.7 Grondstoffennotitie

Het kabinet heeft in de zomer van 2011 de Grondstoffennotitie aan de Tweede Kamer aangeboden. In deze notitie wordt in kaart gebracht wat er voor Nederland en Europa nodig is om te komen tot een nationaal grondstoffenbeleid. Aanleiding voor de notitie zijn de mondiale veranderingen op gebied van grondstoffenwinning en -verbruik.

Een van de conclusies in de Grondstoffennotitie is dat staatsbemoeienis met grondstoffenvoorzieningszekerheid mondiaal toeneemt. Die staatsbemoeienis kan gevolgen hebben voor zowel aanbod als vraag. Dit is een reden voor het kabinet om naast de bevordering van Europees grondstoffenbeleid ook de nationale beleidsvorming te stimuleren.

De grondstoffennotitie is een eerste aanzet binnen dit proces. Het kabinet benadrukt in de notitie dat grondstoffenvoorziening in eerste instantie een eigen verantwoordelijkheid van bedrijven is. Maar ook maatschappelijke organisaties, onderzoeksinstituten en overheden hebben een rol. Daarnaast wil het kabinet de bilaterale relaties met landen versterken om grondstoffentoevoer of de levering van voor ons belangrijke halffabricaten veilig te stellen. Het kabinet zet in op het in stand houden van het open handelssysteem, aangezien vrijhandel cruciaal is voor Nederland als doorvoerland.

In de concept Green deal tussen ondernemend Nederland (VNO-NCW, LTO-NL, MKB-NL) en de overheid onderschrijven alle partijen in hoofdlijnen de analyse en inzet die in de Grondstoffennotitie is verwoord. Afgesproken is een gezamenlijk programma uit te werken voor de uitvoering van de notitie.

2.8 Focusbrief, Waterbrief en Voedselzekerheidsbrief

In de basisbrief Ontwikkelingssamenwerking (TK, november 2010) is aangegeven dat er in de komende regeringsperiode meer focus op minder landen zal zijn. De belangrijkste verandering is de verschuiving van sociale naar economische sectoren. De zelfredzaamheid van ontwikkelingslanden krijgt meer nadruk en het particuliere initiatief krijgt meer mogelijkheden. Daarnaast wil Nederland een passende rol spelen in de aanpak van wereldwijde problemen als veiligheid, migratie, klimaatverandering, financiële stabiliteit, voedseltekort en watergebrek. Dat vereist een duidelijke positie kiezen en focus aanbrengen.

Naar aanleiding van de behandeling van de Focusbrief in de Tweede Kamer is de motie-Thieme ingediend, gericht op de Nederlandse voetafdruk, en de moties-Ferrier die vragen om een gezamenlijke Nederlandse inzet ten behoeve van duurzame lokale ontwikkeling en een aantal pilots op dat terrein en vergroening van het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid. Genoemde moties zijn aangenomen.

De Waterbrief en de Voedselzekerheidsbrief zijn in 2011 ingediend bij Tweede Kamer. Biodiversiteit is in beide brieven een doorsnijdend thema.